

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Spotřebitelské smlouvy

Diplomová práce

Jana Fialová

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Praha, duben 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 14. 4. 2009

Obsah

1	Pár slov úvodem.....	3
2	Pojem spotřebitelských smluv	6
2.1	Obecná charakteristika.....	6
2.1.1	Spotřebitelská smlouva a její smluvní strany	6
2.1.2	Adhezní smlouva	11
2.2	Součást smluvního závazkového práva	12
2.3	Zásady soukromého práva a ochrana spotřebitele	16
2.3.1	Obecné poznámky.....	16
2.3.2	Jednotlivé soukromoprávní zásady.....	17
2.3.3	Ochrana slabší smluvní strany	20
3	Prameny právní úpravy	22
3.1	Evropské komunitární právo ochrany spotřebitele	22
3.1.1	Počátek ochrany spotřebitele v ES.....	22
3.1.2	Primární právo	23
3.1.3	Sekundární právo	23
3.1.4	Nejvýznamnější směrnice	25
3.1.5	Nová úprava smluv o spotřebitelském úvěru.....	26
3.1.6	Nová směrnice o time-sharingu	27
3.2	Spotřebitelské právo v ČR.....	28
3.2.1	Oblast veřejnoprávní.....	28
3.2.2	Oblast soukromoprávní.....	29
4	Platná právní úprava v hlavě páté části první občanského zákoníku	34
4.1	Obecná ustanovení o spotřebitelských smlouvách	35
4.1.1	Vymezení základních pojmů	35
4.1.2	Obecné zásady spotřebitelských smluv	36
4.2	Smlouvy sjednané na dálku	39
4.3	Smlouvy sjednané mimo provozovnu.....	45
4.4	Smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek.....	47
5	Vývoj úpravy spotřebitelských smluv de lege ferenda.....	54
5.1	Návrh směrnice o právech spotřebitelů	54

5.2 Otázky spojené s novým občanským zákoníkem	55
Seznam zkratk	57
Seznam použité literatury	58
Resumé.....	60
Klíčová slova / Key words.....	62

1 Pár slov úvodem

Na začátku mi dovoluňte věnovat pár slov pojmu „ochrana spotřebitele“. Doufala jsem, že při svém hledání naleznu výstižnou, pregnantně vyjádřenou definici ochrany spotřebitele, o kterou bych se mohla při svém výkladu opřít a následně ji i rozvést. Opak je pravdou. Zpravidla to bývá tak, že ty běžné a v praxi nejčastěji používané pojmy jsou v teorii obtížně definovatelné. Tak je tomu např. u pojmu „vlastnictví“. Když se řekne, že ochrana spotřebitele jako slabší smluvní strany je „vývojový trend moderního soukromého práva“¹, jistě to o něčem vypovídá, ale k objasnění pojmu ochrany spotřebitele to rozhodně nepřispělo.

Nezbývá mi, než se pokusit o vlastní vysvětlení a vymezení pojmu ochrany spotřebitele. Můžeme jí rozumět potřebu, nutnost chránit určitou kategorii subjektů před určitým chováním jiných subjektů. Poskytuje se tedy ochrana spotřebiteli, tj. jednotlivci při jeho spotřebě, a to před nežádoucím, nepřiměřeným, někdy až zneužívajícím jednáním jiného účastníka trhu, který je obratný a znalý obchodních praktik. Potřeba či nutnost jej chránit je vyvolána jednak rozvojem trhu, a v důsledku toho, také jeho zranitelným, oslabeným postavením na něm, protože on není tak znalý a zkušený. Nakonec pod poskytnutím ochrany si můžeme představit celou řadu forem, prostředků ochrany, zejména jsou jimi sdružování jednotlivců za účelem hájit své společné zájmy, vzdělávání a informování spotřebitelů. Mezi nimi zaujímá přední místo ochrana poskytovaná právem – právní ochrana spotřebitele.

Právní rámec vytvořený k ochraně spotřebitele označujeme jako „právo ochrany spotřebitele“ či „spotřebitelské právo“, v rámci něhož je nutno ještě rozlišovat mezi ochranným režimem zajištěným právem veřejným a právem soukromým.

Veřejnoprávní ochrana spotřebitele je zaměřena především na kontrolu činnosti a případný postih účastníků trhu, tj. soutěžitelů, prodejců, poskytovatelů služeb, dodavatelů² a výrobců, ze strany orgánů veřejné moci sledující přitom ochranu bezpečnosti a zdraví spotřebitelů, řádné fungování trhu a hospodářské soutěže, poctivost obchodního styku a jiné.

¹ ZOULÍK, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 8.3.2002, roč. 10, č. 3, s. 109-154.

² Ve smyslu zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, § 2 odst. 1 písm. e) „...každý další podnikatel, který přímo nebo prostřednictvím jiných podnikatelů dodal prodávajícímu výrobky.“

Soukromoprávní ochranou spotřebitele se rozumí soubor právních norem, převážně kogentního charakteru, jež mají chránit určitou kategorii osob, která se ocitá v nerovném postavení ve smluvním vztahu vůči druhé smluvní straně, stanovením zvláštních pravidel při uzavírání smluv na dálku či mimo provozovnu, zákazem nekalých ujednání ve spotřebitelských smlouvách apod. Subjekty takového závazkového právního vztahu ze (spotřebitelské) smlouvy jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé dodavatel. Slabší stranou tohoto vztahu je spotřebitel (příjemce zboží či služeb). Posláním této úpravy je odstranit, resp. vyrovnat nerovnováhu v jejich vzájemném vztahu způsobenou především nedostatečnou informovaností spotřebitele. Proto hlavním nástrojem ochrany je povinnost dodavatele poskytnout zákonem stanovené minimum informací a právo spotřebitele to od něj požadovat. Vychází se z myšlenky, že informovaný spotřebitel se může na základě jemu poskytnutého souboru informací o kvalitě zboží či služby, o osobě dodavatele i o samotném vztahu řádně a s dostatečnou znalostí věci rozhodnout, tj. kvalifikovaně, informovaně rozhodnout o tom, zda smlouvu uzavře či nikoli. Informační povinnost vůči spotřebiteli však není jediným nástrojem, který mu zákon poskytuje k jeho ochraně. Především je spotřebiteli dáno jednostranné právo odstoupit od smlouvy ve velmi širokém rozsahu, jenž mu dovoluje se vyvázat ze smlouvy pro něho nevýhodné, pro nemožnost srovnání nebo pro moment překvapení, které jej při uzavírání smlouvy mohly ovlivnit.

Problematika ochrany spotřebitele je velmi obsáhlá a zahrnuje jak aspekt soukromoprávní, tak i veřejnoprávní. Jedná se o relativně mladý právní obor, který se však dynamicky rozvíjí a je předmětem zájmu nejen jednotlivých států, ale i mezinárodních organizací již od konce 50. let dvacátého století. Zvláštní pozornost je mu věnována v Evropské unii.

Z názvu této diplomové práce je patrné, že jejím předmětem je pouze určitá část této problematiky, a to spotřebitelské smlouvy. A nikoli všechny tyto smlouvy, ale jen ty, které občanský zákoník č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, pod záhlavím „spotřebitelské smlouvy“ hlavy páté obecné části upravuje. Jedná se o smlouvy sjednané na dálku a mimo provozovnu, úprava time-sharingu, nepřiměřené smluvní podmínky a nově i smlouvy o finančních službách uzavřené na dálku. Pokusila jsem se jednotlivé kapitoly logicky uspořádat tak, abych dala čtenáři souvislý a ucelený, nikoli však vyčerpávající, přehled tohoto tématu.

Nejprve je třeba přiblížit si pojem „spotřebitelské smlouvy“, než se vůbec pustím do analýzy jejich právní úpravy. To se ale neobejde bez vymezení dalších klíčových pojmů v této oblasti, zejména spotřebitel a dodavatel. Zaměřila jsem se i na zásady soukromého práva ve vztahu k ochraně spotřebitele, hlavně na ochranu slabší smluvní strany v relaci k principu rovnosti stran a k autonomii vůle. V další kapitole podávám přehled těch nejzákladnějších pramenů práva ochrany spotřebitele a stručný popis některých z nich jak na komunitární úrovni, tak obzvláště v českém právním řádu. O samotné pozitivněprávní úpravě spotřebitelských smluv v hlavě páté obecné části občanského zákoníku je podrobně pojednáno v kapitole páté. Nevyhnula jsem se při výkladu některých institutů, upravených v platném právu, ani srovnání s úpravou ve směrnících, zvláště při výskytu odchylek. Závěrem zbývalo nastínit budoucí možný vývoj právní úpravy spotřebitelských smluv v souvislosti s chystanou rekodifikací soukromého práva v České republice, stejně tak s probíhající revizí komunitárního spotřebitelského práva v EU, aby mé pojednání o tomto tématu bylo kompletní.

Tato práce vychází ze stavu právní úpravy k 31. březnu 2009.

2 Pojem spotřebitelských smluv

2.1 Obecná charakteristika

2.1.1 Spotřebitelská smlouva a její smluvní strany

Co je to spotřebitelská smlouva? Jak poznán, že jde o spotřebitelskou smlouvu? Co je to, co odlišuje spotřebitelské smlouvy od těch smluv, které jimi nejsou? Kdo je to spotřebitel a kdo dodavatel? V následujícím výkladu se na tyto otázky zaměřím a pokusím se na ně uspokojivě odpovědět.

Nejdříve mi dovoluete malou poznámku k použité terminologii. Pojem „spotřebitelské smlouvy“, užitý v hlavě páté obecné části občanského zákoníku, je trochu zavádějící, neboť vyvolává dojem, že jde o určitý samostatný typ smluv jako smlouvy kupní, smlouvy o dílo, smlouvy nájemní aj. Tato úprava však představuje zvláštní režim smluv, resp. právních vztahů jimi založených v důsledku ochrany spotřebitele. V komunitárním právu se s tímto pojmem setkáme v sekundárních právních aktech³ jen zřídka. Poprvé se objevil pouze v názvu jedné směrnice. Jednalo se o směrnici Rady č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve „spotřebitelských smlouvách“, která byla ještě spolu se dvěma směrnicemi základem pro vytvoření naší úpravy v hlavě páté občanského zákoníku. Nejspíš tímto názvem se nechal český zákonodárce inspirovat a zavedl toto označení jako právní pojem v českém právu a použil ho i jako název pro hlavu pátou.

Spotřebitelské smlouvy jsou výrazem ochrany spotřebitele v moderním soukromém právu a tvoří základ soukromoprávní ochrany spotřebitele.

Spotřebitelská smlouva je kterákoliv smlouva, pokud jejími smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel. Takto je pojem spotřebitelských smluv legálně vymezen v § 52 odst. 1 ObčZ. Zákonodárce tuto definici ještě podepřel demonstrativním výčtem smluv, o které v praxi nejčastěji půjde, tj. smlouvy kupní, smlouvy o dílo a jiné.

³ Viz např. nařízení Rady (ES) č. 44/2001/ES, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, v názvu oddílu 4.

Z původní dikce ustanovení § 52 odst. 1 ObčZ⁴ vyplývalo, že se tato úprava vztahuje pouze na smlouvy upravené v části osmé občanského zákoníku, což v teorii i v praxi vyvolalo řadu otázek. Například zda dopadá tato zvláštní úprava na nepojmenovanou smlouvu, která je upravena v obecné části, nebo zda dopadá na pojistnou smlouvu upravenou ve zvláštním zákoně⁵? Samozřejmě, že by tomu tak mělo být. Šlo pouze o neodůvodněný požadavek ze strany zákonodárce, omezující úpravu spotřebitelských smluv jen na některé typy smluv, aniž by měl oporu v komunitárním právu, protože ze směrnic promítnutých do hlavy páté obecné části občanského zákoníku žádné podobné omezení nevyplývá. Až novela občanského zákoníku

č. 56/2006 Sb., s účinností od 8. března 2006, tento „nešvar“ odstranila tím, že z uvedeného ustanovení vypustila slova: „..., upravené v části osmé tohoto zákona, ...“.

Z ustanovení § 52 odst. 1 ObčZ vyplývají pojmové, definiční znaky spotřebitelské smlouvy. Jsou jimi:

- smlouva,
- dodavatel jako jedna smluvní strana a
- spotřebitel jako druhá smluvní strana.

Na začátku bylo řečeno, že spotřebitelskou smlouvou je jakákoli smlouva, tj. typicky dvoustranný právní úkon neboli projev vůle dvou stran, který směřuje k založení právních následků a se kterým zákon tyto právní následky spojuje. Těmito následky se rozumí vznik, změna či zánik právního vztahu, a to v tomto případě pouze právního vztahu závazkového⁶.

Závazkový právní vztah však může založit i jednostranný právní úkon, který bývá v teorii označován jako kvazismlouva či kvazikontrakt. Náš platný občanský zákoník zná jednatelství bez příkazu⁷, veřejnou soutěž⁸ a veřejný příslib⁹ a upravuje je v části osmé mezi jednotlivými smluvními typy. Zákon sice hovoří pouze o smlouvách,

⁴ Viz ObčZ ve znění zákona č. 367/2000 Sb., § 52 odst. 1.

⁵ Viz zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě.

⁶ Ve směrnici Rady č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, je jasně řečeno, že se vztahuje pouze na smlouvy mezi prodávajícím či poskytovatelem a spotřebitelem a nikoli na smlouvy pracovní, smlouvy týkající se rodinného práva, smlouvy týkající se dědického práva nebo smlouvy týkající se zřizování a organizace společností nebo na dohody o sdružení fyzických osob.

⁷ Viz ObčZ, § 742 n.

⁸ Viz ObčZ, § 847 n.

⁹ Viz ObčZ, § 850 n.

nebylo by však správné z působnosti této úpravy vyloučit závazky vzniklé z jednostranných právních úkonů. Úprava v hlavě páté totiž zajišťuje spotřebiteli ochranu právě v samotném právním vztahu, jenž vzniká a jehož obsah je určován především – ve většině případů – smlouvou, ale nemusí tomu tak být vždy. Jako příklad lze uvést rozesílané dopisy slibující velkou výhru za splnění určitých podmínek, přičemž jednou z nich je vždy nákup zboží v nemalé hodnotě. I na ujednání v těchto dopisech by se měly vztahovat alespoň obecné zásady zakotvené v § 55 a 56 ObčZ.

Aby byl právní úkon platný, musí mít všechny náležitosti právního úkonu, které jsou stanoveny v § 34 n. ObčZ. Zároveň je třeba připomenout, že v občanském právu obecně platí zásada neformálnosti právních úkonů. Smlouvy, stejně tak i spotřebitelské, mohou být uzavírány písemně i ústně podle toho, jakou formu zákon či dohoda stran u použitého smluvního typu stanoví. V zájmu větší právní jistoty spotřebitele, ale i usnadnění dokazování v případném sporu zákon předepisuje v určitých případech obligatorně písemnou formu.

Pro aplikaci ustanovení o spotřebitelských smlouvách má zásadní význam vymezení smluvních stran spotřebitelské smlouvy. Podle § 52 odst. 1 ObčZ jsou smluvními stranami spotřebitel a dodavatel. Podle postavení smluvních stran je tedy možné rozlišit, zda se daná smlouva a z ní vycházející smluvní vztah podřadí pod úpravu hlavy páté nebo nikoliv.

Podle ustanovení § 52 odst. 2 ObčZ platí, že dodavatelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti. Naproti tomu v odst. 3 téhož ustanovení je spotřebitel definován jako osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nejedná.

V obou případech se může jednat jak o osobu fyzickou, tak i o osobu právnickou. Kritériem, odlišujícím od sebe tyto dvě osoby, subjekty právního vztahu, je právě souvislost jejich jednání s vlastním podnikáním. Rozhodný je při jednání, resp. uzavírání smlouvy, tedy jeho účel sledovaný každou smluvní stranou v každém konkrétním právním vztahu. To znamená, že jedna a táž osoba v jednom vztahu může vystupovat jako dodavatel a v jiném zase jako spotřebitel právě proto, že v jednom vztahu jedná za účelem své podnikatelské činnosti, v souvislosti s ní, zatímco v druhém

případě jedná za účelem čistě osobním, tj. uspokojení potřeb svých nebo své rodiny, nikoli v souvislosti se svým podnikáním.

Pro vysvětlení pojmu „obchodní nebo jiná podnikatelská činnost“ je možné využít definici podnikání v obchodním zákoníku v §2 odst. 1. Rozumí se jím soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Avšak z ustanovení § 52 odst. 2 ObčZ nevyplývá, že dodavatelem musí být podnikatel, jak ho vymezuje § 2 odst. 2 ObchZ. Stačí k naplnění definice dodavatele, že smlouvu uzavírá a plní v rámci své skutečné obchodní či jiné podnikatelské činnosti, tj. prodává zboží nebo poskytuje služby. V této souvislosti je třeba upozornit na úpravu neoprávněného podnikání v § 3a ObchZ stanovící, že není dotčena povaha nebo platnost právního úkonu tím, že určitá osoba buď má zakázáno podnikat, anebo nemá příslušné oprávnění k této činnosti. Zpravidla však dodavatel podnikatelem bude.

Centrálním pojmem nejen pro úpravu spotřebitelských smluv, ale pro celou oblast ochrany spotřebitele je pojem „spotřebitel“. Je velmi obtížné jej přesně definovat, neboť se jeho obsah neustále vyvíjí a mění. Navíc v samotných směrnících není spotřebitel pojímán jednotně. V českém právu máme vedle již citovaného ustanovení § 52 odst. 3 ObčZ vymezen pojem spotřebitele i v jiném právním předpise. Jedná se o zákon o ochraně spotřebitele¹⁰ a spotřebitel je v něm definován jako fyzická nebo právnická osoba, která nakupuje výrobky nebo užívá služby za jiným účelem než podnikání s těmito výrobky nebo službami. Dále obsahuje i vlastní definici dodavatele,¹¹ která se však výrazně liší od vymezení pojmu dodavatele v ObčZ, ale více odpovídá skutečnému významu toho slova. Svým obsahem se pojmu dodavatele v občanském zákoníku více blíží definice prodávajícího¹² v zákoně o ochraně spotřebitele. Definice vytvořené zákonem o ochraně spotřebitele lze však použít jen pro účely tohoto zákona, pokud na ně zvláštní předpis výslovně neodkáže. Jistě by bylo správné a žádoucí sjednotit terminologii v oblasti ochrany spotřebitele v rámci právního řádu.

¹⁰ Viz zákon č. 634/1992 Sb., § 2 odst. 1 písm. a).

¹¹ Viz zákon č. 634/1992 Sb., § 2 odst. 1 písm. e) zní: „dodavatelem každý další podnikatel, který přímo nebo prostřednictvím jiných podnikatelů dodal prodávajícímu výrobky“.

¹² Viz zákon č. 634/1992 Sb., § 2 odst. 1 písm. b) zní: „prodávajícím podnikatel, který spotřebiteli prodává výrobky nebo poskytuje služby“.

Spotřebitele jako účastníka právního vztahu charakterizuje jednak jeho slabší pozice v tomto vztahu, jednak existence někoho, vůči kterému je pozice spotřebitele slabší, tj. někdo se silnější pozicí. V souladu s tímto pojetím spotřebitele lze za něho považovat i právnickou osobu, která se v situacích nepatřících do předmětu její činnosti dostává do stejného postavení jako spotřebitel.

Co je však příčinnou slabosti jednoho a síly či moci druhého? Tento stav je vyvolán nedostatkem informací na jedné straně (u spotřebitele) a dokonalým přehledem, resp. dostatkem informací na straně druhé (u dodavatele), Proto také bývá spotřebitel označován jako „laik“ či „neprofesionál“ a dodavatel jako „profesionál“. Dodavatel bývá považován za profesionála pro své znalosti a zkušenosti dosažené každodenním působením v obchodní sféře ohledně svého oboru, své profese. Předpokládá se u něho lepší znalost kvality jím nabízeného zboží či služeb, lepší znalost právních předpisů a orientace v nich, rovněž více zkušeností při jednání v obchodním styku a v neposlední řadě se jedná obvykle i o subjekt se silnou hospodářskou pozicí. Spotřebitelem je naproti tomu průměrně rozumně uvažující osoba, která nemá a ani nemůže mít dokonalý přehled o všem, o všech profesích, postrádá potřebné informace proto, že k nim nemá přístup buď vůbec, anebo je takový přístup omezený a nepostačující. Nemá ani dostatek zkušeností, ze kterých by mohla vycházet a porovnávat, a není znalá praktik užívaných v obchodním styku.

Ve světle všeho, co bylo dosud o spotřebiteli a dodavateli řečeno, je nepochybné, že tato faktická nerovnováha v jejich postavení na trhu se promítne do jejich právního postavení jako smluvních stran při uzavírání smlouvy a tím výrazně ovlivní jejich vyjednávací pozice. Má-li totiž jeden více informací a zkušeností než druhý, má pak i převahu v daném vztahu a moc prosadit si v něm své zájmy, a to zpravidla na úkor druhého. U adhezních smluv je situace o to horší, že jde o smlouvy předem sepsané dodavatelem, takže spotřebitel nemá vůbec možnost vyjednávat o obsahu smlouvy.

Cílem zvláštní soukromoprávní úpravy ochrany spotřebitele, zejména úpravy spotřebitelských smluv je tedy vyrovnat či spíše kompenzovat faktické zvýhodnění dodavatele právním zvýhodněním spotřebitele. Přitom je třeba ale pamatovat na to, že tato pravidla, která mají chránit spotřebitele, aby docílila spravedlivého vyrovnání jejich postavení v právním vztahu, musí být nastavena v souladu s požadavkem přiměřenosti

úpravy. Jinak by se mohlo stát, že by ochrana byla v důsledku nepřiměřenosti buď nedostatečná, nebo naopak nadměrná, která by vedla k vychýlení nerovnováhy opačným směrem, čímž by byl znevýhodněn dodavatel.

2.1.2 Adhezní smlouva

Podstatou adhezních smluv je výrazné omezení smluvní volnosti ohledně utváření obsahu smlouvy. Proces směřující k uzavření smlouvy naprosto postrádá společné vyjednávání a stanovení vzájemných práv a povinností obou smluvních stran. Jde o to, že jedna smluvní strana (dodavatel – podnikatel – profesionál) sama předem připraví návrh smlouvy a druhá smluvní strana (spotřebitel – zákazník – neprofesionál) má pouze dvě možnosti, návrh v té podobě, jak je jí předkládán, přijmout nebo nepřijmout. Tato druhá smluvní strana totiž nemá možnost jej změnit, tj. vyjednáváním ovlivnit obsah návrhu smlouvy tak, aby lépe odrážel její zájmy, aby i pro ni byl příznivý a prospěšný. Tato předem připravená podoba smlouvy, kterou si vyžádal masový obchodní styk, je v současné době pro podnikatele nutností. Úkolem zákonodárce je negativní dopad těchto smluv na smluvní stranu, která neměla příležitost se podílet na utváření obsahu smlouvy, odstranit, příp. zmírnit cestou vhodné právní úpravy.

Termín „adhezní smlouvy“ není ani v občanském zákoníku, ale ani v jiném právním předpise definován. Jako s legálním pojmem se s ním setkáme jedině v obchodním zákoníku, který ho pouze zmiňuje v ustanovení § 262 odst. 4¹³.

Vládní návrh¹⁴ novely občanského zákoníku, přinášející do českého práva úpravu spotřebitelských smluv, původně obsahoval vedle dnes platné úpravy spotřebitelských smluv i několik ustanovení o smlouvách adhezních. Za adhezní smlouvu považoval smlouvu, zejména spotřebitelskou, jejíž celý obsah nebo jeho převážná část nebyly výsledkem jednání stran. Obsah takové smlouvy byl předem určen dodavatelem, aniž by spotřebitel měl možnost jej ovlivnit. Navíc návrh předpokládal, že dodavatel ponese důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že se o adhezní smlouvu

¹³ Viz ObchZ, § 262 odst. 4 zní: „Ve vztazích podle § 261 nebo podřízených obchodnímu zákoníku dohodou podle odstavce 1 se použijí, nevyplyvá-li z tohoto zákona nebo ze zvláštních právních předpisů něco jiného, ustanovení této části na obě strany; ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem. ...“.

¹⁴ Vládní novela občanského zákoníku, sněmovní tisk č. 465 [online] [cit. 30. 3. 2009]. Dostupné z <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=465&CT1=0>>

nejedná, čímž výrazně posílil procesní postavení spotřebitele. Dále stanovil požadavky na vyjádření obsahu adhezní smlouvy, tj. že by měly být psány jednoduchým jazykem a obecně srozumitelným způsobem. V případě pochybností o významu jejich ujednání by platil ten výklad, který by byl pro spotřebitele příznivější. Bohužel návrh zákona v této původní podobě nebyl přijat.

Vypadá to, že se úpravy adhezních smluv nakonec dočkáme, neboť s jejich úpravou počítá návrh nového občanského zákoníku¹⁵, a to v § 1599 až 1602 pod nadpisem „Smlouvy uzavírané adhezním způsobem“. Návrh stanoví, že tato ustanovení platí pro každou smlouvu, jejíž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejích pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit. Zároveň je stanovena vyvratitelná právní domněnka adhezní smlouvy pro případ užití smluvního formuláře. Platnost doložek, odkazujících na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy, je podmíněna upozorněním slabší strany na tuto doložku a její význam nebo prokázáním, že význam doložky musela znát. Obsahuje-li smlouva doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li se, že jí byl význam doložky dostatečně vysvětlen. Neplatná je doložka, která je pro slabší stranu zvláště nevýhodná, aniž je proto rozumný důvod, zejména odchyluje-li se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech, a v případě, že to vyžaduje spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, rozhodne o tom soud. Obdobně se tato ustanovení použijí i v případě, kdy podnikatel uzavře smlouvu se spotřebitelem, ledaže zvláštní zákon stanoví jinak, a k ujednání, kterým by se spotřebitel tohoto práva vzdával, se nepřihlédne.

2.2 Součást smluvního závazkového práva

Soukromoprávní normy upravující závazky neboli závazkové právní vztahy označujeme souborným pojmem „závazkové právo“. Podle jednotlivých právních odvětví práva soukromého můžeme rozlišovat závazkové právo občanské (obecné) a dále závazkové právo obchodní, pracovní apod. (zvláštní). Jejich vztah je tedy

¹⁵ Ministerstvo spravedlnosti - návrh občanského zákoníku [online] [cit. 31. 3. 2009]. Dostupné z <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

vztahem obecného a zvláštního, což znamená, že přednost má zvláštní úprava a pokud nějakou otázku neřeší, použije se podpůrně úprava obecná. Stěžejním předpisem obecného práva soukromého je občanský zákoník, který závazky upravuje na několika místech, a to v části první, šesté a osmé.

Centrálním pojmem závazkového práva je závazkový právní vztah, který je legálně definován jako právní vztah, ze kterého vzniká věřiteli právo na plnění od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco strpět.¹⁶ Jedná se o vztah relativní, tj. mezi individuálně určenými subjekty, jimiž jsou na jedné straně věřitel a na straně druhé dlužník. Závazek tedy předpokládá alespoň dva subjekty, jež stojí proti sobě v pozici stran. Dalšími párovými pojmy jsou pohledávka neboli právo věřitele na plnění, a dluh neboli povinnost dlužníka toto plnění poskytnout.

Podle § 489 ObčZ vznikají závazky z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně. Právní důvod vzniku závazku („zavazovací důvod“) lze použít jako kritérium pro třídění závazkového práva na závazkové právo smluvní a deliktní.

Výchozím a naprosto klíčovým pojmem smluvního závazkového práva je „smlouva“, přesto však není v občanském zákoníku definována. Teorie rozumí smlouvou dvoustranný či vícestranný právní úkon, jenž je výsledkem konsenzu všech zúčastněných smluvních stran o celém obsahu smlouvy. Smluvní závazkové právo v občanském zákoníku je téměř vyčerpávajícím způsobem upraveno v jeho části osmé¹⁷. Hlava první části osmé občanského zákoníku obsahuje obecná ustanovení o závazcích (jejich vznik, zajištění, změnu, zánik atd.) a v následujících hlavách pojednává o jednotlivých smluvních typech (kupní smlouva, smlouva o dílo, nájemní smlouva atd.). Do úpravy závazků ze smluv bývají zařazovány, a je tomu tak i u nás, tzv. kvazismlouvy či kvazikontrakty, jimiž jsou takové úkony, které se smlouvám podobají, ale ke konsenzu nedošlo, (jednatelství bez příkazu, veřejná soutěž a veřejný příslib).

Avšak část osmá není jediná, kde se objevují ustanovení o smluvních závazcích. Můžeme polemizovat o tom, zda je to tak správně či nikoli, zda je to v některých případech opodstatněné. Neustále je ale nutno mít na paměti společenské a právní

¹⁶ Viz ObčZ, § 488 a §494.

¹⁷ Viz ObčZ, § 488 až 852k.

poměry, které tu panovaly v době přípravy a přijímání dodnes platného a účinného občanského zákoníku z roku 1964, a uvědomit si, že nelze systematiku občanského zákoníku optimálně vyřešit pouhými novelami. Jistě to není ze systematického hlediska správné, ale nezbyvá nám nic jiného, než doufat, že nově připravovaný občanský zákoník bude v této oblasti důsledný.

Jak bylo už naznačeno výše, nalezneme je v části první. Těmito dalšími ustanoveními jsou:

- smluvní zastoupení (§ 31 n.),
- smlouvy (§ 43 n.),
- spotřebitelské smlouvy (§ 51a n.).

Pro moji práci je důležité se pozastavit nad umístěním úpravy „smluv“ v obecné části občanského zákoníku. Bezpochyby jsou ustanovení upravující zastoupení na základě smlouvy, zařazena tam, kam z povahy věci patří. Složitější je to už s obecnými ustanoveními o smlouvách. Zejména mám na mysli úpravu procesu uzavírání smluv, požadavek jejich určité formy, odstoupení od smlouvy, stejně tak i smlouvu o smlouvě budoucí, smlouvu ve prospěch třetího, tzv. přípravnou smlouvu či možnost smlouvy nepojmenované. Domnívám se, že tato obecná ustanovení týkající se smluv mají své místo v obecné části závazkového práva. A to i přesto, že existuje názor opačný, schvalující současný stav s poukazem na to, že smlouva není jen typickým institutem závazkového práva, která má jen za následek vznik, změnu či zánik závazkového právního vztahu, tj. smlouva závazková či závazkověprávní, ale že se s ní můžeme setkat i v jiných oblastech soukromého práva a že může být důvodem vzniku i jiných práv a povinností. Tak například jde o smlouvu věcněprávní, smlouvu dědickou, taktéž smlouvy zakladatelské neboli společenské atd. Proto by podle tohoto názoru měla být součástí obecné části občanského práva, resp. občanského zákoníku, jež platí nejen pro celý tento předpis, ale podpůrně i pro celé právo soukromé a dokonce v některých případech i pro celý právní řád¹⁸. Jde o to, že většina, a důraz je na slově většina, soukromoprávních smluv zakládá, mění či ruší právní vztah závazkový a všechny ostatní mají ve vztahu k nim povahu zvláštní, speciální. Proto by obecně

¹⁸ Viz SŘ, ustanovení o veřejnoprávních smlouvách § 170, který stanoví, že „... Nestanoví-li tento zákon jinak, použijí se přiměřeně ustanovení občanského zákoníku, s výjimkou ...“.

o smlouvách a procesu jejich vzniku mělo být pojednáno v té části zákona, jež upravuje právo závazkové a to v jeho obecných ustanoveních.

S účinností od 1. ledna 2001 se v našem právním řádu ocitla úplně nová právní úprava, a to „spotřebitelské smlouvy“, jež byla výsledkem plnění povinnosti, vyplývající pro Českou republiku z čl. 92 asociační smlouvy¹⁹, tj. přibližování našeho práva v oblasti ochrany spotřebitele s právem ES. Tato nová úprava zaplnila již dříve zrušená a prázdňá ustanovení §52 až §57 a vytvořila tak novou hlavu pátou obecné části pojmenovanou „Spotřebitelské smlouvy“. Nová ustanovení se věnovala a stále věnují především zvláštnímu způsobu uzavírání smluv mezi současně nepřítomnými osobami nebo mimo obvyklé obchodní prostory, spolu se zvláštními požadavky na obsah určité kategorie smluv a právě proto navázala na dosavadní obecná ustanovení o smlouvách. Z důvodové zprávy²⁰ k novele občanského zákoníku č. 367/2000 Sb. vyplývá, že by bylo víc než žádoucí, aby jak tato obecná ustanovení o smlouvách, tak i ta nová, zvláštní ustanovení o spotřebitelských smlouvách byla zařazena do obecné části závazkového práva, ale s ohledem na už takhle nevyhovující systematiku občanského zákoníku, dotčenou celou řadou novelizací, zůstalo jen u přání.

Pro úplnost je třeba připomenout úpravu závazků v obchodním zákoníku. Podle § 1 odst. 1 ObchZ spadají do jeho působnosti mj. i obchodní závazkové vztahy, jimž je věnována celá část třetí tohoto zákona. Obchodními závazkovými vztahy, resp. obchodními závazky se rozumějí závazky, které se řídí obchodním zákoníkem. Rozlišují se obchodní závazky, označované též jako obchody, „relativní“²¹, „absolutní“²² a „fakultativní“²³. Relativními závazky jsou vztahy mezi podnikateli za podmínky, že při jejich vzniku je zde zřejmá souvislost s jejich podnikatelskou činností. Není-li tato podmínka splněna, řídí se jejich vztah občanským zákoníkem. Absolutní obchody se řídí obchodním zákoníkem vždy, a to bez ohledu na povahu účastníků takovýchto vztahů, a jsou v něm taxativně vypočteny. Z názvu „fakultativní“ obchod vyplývá možnost si režim obchodního zákoníku zvolit a podřídít mu daný závazkový

¹⁹ Evropské dohody zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé podepsané 4. října 1993 v Lucemburku, Sdělení MZV č. 7/1995 S

²⁰ Viz důvodová zpráva k vládní novele ObčZ, ze dne 29. listopadu 1999 [dvd] [cit. 30. 3. 2009]. Dostupné z: program ASPI; sněmovní tisk č. 465.

²¹ Viz ObchZ, § 261 odst. 1.

²² Viz ObchZ, § 261 odst. 3.

²³ Viz ObchZ, § 262 odst. 1.

vztah, pokud se už obchodním zákoníkem neřídí z důvodů, resp. jedním z nich, dříve uvedených. U spotřebitelských smluv tedy přicházejí v úvahu obchody absolutní a fakultativní. Ustanovení § 262 odst. 4 ObchZ zakotvuje významné omezení smluvní volnosti, které sleduje ochranu smluvní strany, jež není podnikatelem (spotřebitele). Stanovuje se v něm vedle zásady, že se použije na obě strany úprava v části třetí obchodního zákoníku, i výjimka z této zásady ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem. Vždy se totiž musí použít ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele, je-li to pro tuto stranu prospěšnější. Zákonodárce úpravou v § 262 odst. 4 ObchZ, nutno podotknout, že správně předešel obcházení zvláštní úpravy chránící spotřebitele upravené v občanském zákoníku v těch situacích, kdy se spotřebiteli předkládá jednostranně formulovaná smlouva, nikým jiným než podnikatelem, obsahující ujednání o volbě právního režimu této smlouvy, samozřejmě režim obchodního zákoníku, čímž by byla vyloučena působnost této zvláštní úpravy.

Z toho všeho, co bylo uvedeno výše, lze učinit závěr, že spotřebitelské smlouvy tvoří nedílnou součást závazkového práva a patří v souladu s moderním trendem ochrany spotřebitele jako slabší smluvní strany do smluvního závazkového práva.

2.3 Zásady soukromého práva a ochrana spotřebitele

2.3.1 Obecné poznámky

Soukromé právo, stejně jako jeho jednotlivá právní odvětví, je ovládáno určitými zásadami či principy. Význam těchto právních principů je nepochybný bez ohledu na to, zda jsou zakotveny v platném právu či nikoli, neboť napomáhají při interpretaci a aplikaci právních norem. Na některé z nich pamatují již ústavněprávní normy, tj. Ústava nebo Listina, a následně jsou tyto zásady konkretizovány v zákonných právních předpisech. Jiné mají svůj základ až v zákonech či zákonících, a buď jsou v nich výslovně vyjádřeny, anebo se dovozují z jednotlivých pozitivněprávních institutů.

V následujícím textu bych ráda zmínila pouze některé základní zásady práva soukromého, do nichž se promítla úprava spotřebitelských smluv. Mám na mysli zejména princip „rovnosti stran“ a „smluvní svobody“, taktéž zásadu „vše je dovoleno,

co není zakázáno“ a zásadu „pacta sunt servanda“, které jsou také mimochodem hlavními zásadami smluvního závazkového práva. Především bych však chtěla zdůraznit princip ochrany slabšího, který významně ovlivňuje pozici spotřebitele v soukromoprávních vztazích.

2.3.2 Jednotlivé soukromoprávní zásady

Jednou ze základních zásad, která je příznačná pro právo soukromé, je „rovnost subjektů“. Její vyjádření v pozitivním právu nalezneme v ustanovení § 2 odst. 2 občanského zákoníku, který představuje obecný soukromoprávní předpis se subsidiární působností pro zvláštní odvětví práva soukromého.²⁴ Toto ustanovení praví, že v občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení. Opakem rovného postavení subjektů právního vztahu je vztah nadřízenosti a podřízenosti tak typický pro veřejnoprávní regulaci. Zásada rovnosti se projevuje ve dvou rovinách. Za prvé žádný z účastníků právního vztahu nemůže jednostranně založit právo či povinnost druhému a za druhé ani autoritativně bez souhlasu druhého rozhodnout spor mezi nimi. Pokud ke sporu dojde a není možné jej vyřešit dohodou stran, může se kterýkoliv účastník obrátit na nestranného, nezúčastněného třetího, zpravidla jím bude soud, který tento spor závazně pro obě strany rozhodne. Přičemž mají obě strany sporu v řízení zaručeno rovné procesní postavení.²⁵

Dosud se mluvilo o rovnosti právní tj. rovnosti před zákonem. Problém vzniká tehdy, když smluvní strany nemají v reálném životě rovné postavení. Faktická nerovnost mezi nimi, která zpravidla má za následek převahu jedné smluvní strany nad druhou, může být způsobena různou mírou vzdělání, rozdílnými příležitostmi, málo zkušenostmi, nedostatečným přístupem k informacím apod. právě u jedné z nich. Samozřejmě že strana, která získala výhodu v podobě převahy, si může diktovat podmínky a té „slabší“ straně nezbude nic jiného než na ně přistoupit. A co na to právo? (Podrobněji dále v kapitole 2.3.3.)

Ústavněprávní zásada, že každý může činit, co není zákonem zakázáno,²⁶ otevírá prostor pro svobodnou vůli každého jednotlivce. Pouze na jeho vůli, rozhodnutí závisí,

²⁴ KNAPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I. svazek*. 4. vydání. Praha : ASPI, 2005. s. 55.

²⁵ Viz např. čl. 96 odst. 1 Ústavy, čl. 37 odst. 3 Listiny.

²⁶ Viz čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 Listiny.

zda vstoupí do určitého soukromoprávního vztahu a stane se nositelem určitého práva či určité povinnosti. Obecně mluvíme o tzv. autonomii vůle subjektů, která je charakteristická pro oblast soukromého práva a projevuje se dispozitivností právní úpravy. To znamená, že právní normy mají pouze podpůrný charakter a účastníci právního vztahu si mohou svá vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od těchto norem, jak to stanoví § 2 odst. 3 ObčZ. Zároveň toto ustanovení pamatuje na výjimky. Dále totiž stanoví, že ustanovení je dispozitivní, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit. Zákazy a omezení určitého chování vytvářejí právní rámec, v němž se můžou představy každého jednotlivce svobodně rozvíjet a realizovat, a jsou teorií označovány jako normy kogentní (donucující), které účastníky soukromoprávních vztahů v jejich volném rozhodování omezují. Právě tyto normy jsou výrazem ochránářských tendencí zákonodárce a účastníci soukromoprávních vztahů nemohou jejich působnost vyloučit, ale ani omezit.

Typickými právními úkony, jimiž se svobodná vůle realizuje, jsou smlouvy, proto se v této souvislosti hovoří o smluvní autonomii či smluvní volnosti jako o jednom z aspektů principu autonomie vůle subjektů. Představuje jednak volbu, zda vůbec vstupovat do právních vztahů ponechanou čistě na vůli subjektů, jednak volnost při výběru spolukontrahenta a typu smlouvy a při stanovení jejího obsahu a formy.

Podívám-li se na smluvní autonomii konkrétně z pohledu spotřebitele, dopracuji se k následujícím závěrům. Spotřebitel většinu svých potřeb uspokojuje tím, že každý den vstupuje do nejrůznějších právních vztahů a v podstatě nemá volbu, pokud jde o základní lidské potřeby, ale nutno podotknout, že zákon ji až na určité výjimky („smluvní přímus“) neomezuje. Volbu smluvního partnera však má, díky fungujícímu trhu a právní regulaci hospodářské soutěže. Vzhledem k ustáleným smluvním typům, tzv. pojmenovaným či typizovaným smlouvám, které se v praxi nejčastěji vyskytují a dopadají téměř na všechny oblasti života, nelze, s výjimkou možnosti dané v § 51 ObčZ,²⁷ o volbě v pravém slova smyslu mluvit, ale zákon ji umožňuje. Problematictější je to už se svobodně utvářeným obsahem daného právního vztahu, resp. formulováním obsahu smlouvy. Obě strany by se jistě měly podílet na jeho

²⁷ Ustanovení §51 OZ zní: „Účastníci mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště upravena; smlouva však nesmí odporovat obsahu nebo účelu tohoto zákona.“

utváření a určit i formu takovéto smlouvy, protože to budou ony, které budou jejím obsahem vázány a jim založí práva, ale i uloží povinnosti. Podnikatel (jedna smluvní strana), který prodává zboží nebo poskytuje služby, každodenně uzavírá ty samé, stále se opakující smlouvy. Není čemu se divit, když k usnadnění své podnikatelské činnosti si text smluv předem předformuluje s tím, že se pak doplní potřebné údaje každého jednotlivého zákazníka (spotřebitel, druhá smluvní strana). A kam se podělo vyjednávání? (Podrobněji dále v kapitole 2.3.3.)

Článek 2 odst. 3 Listiny dále pokračuje slovy, že „nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“. Tato zásada je významná z pohledu spotřebitele proto, že zaručuje ochranu před nepřiměřeně zatěžujícími požadavky dodavatelů kladenými na spotřebitele beztoho, aniž by měly oporu v právních předpisech. Zejména jde o nejrůznější podmínky pro uplatnění reklamace.

Obecná právní zásada „pacta sunt servanda“, která v překladu znamená, že smlouvy je třeba dodržovat, vyplývá z ustanovení § 493 ObčZ, v němž se stanoví, že závazkový právní vztah nelze měnit bez souhlasu jeho stran, pokud tento zákon nestanoví jinak. Obecně je prolomena jednostranným právním úkonem, tj. odstoupením od smlouvy, jímž se smlouva podle § 48 odst. 2 ObčZ od počátku ruší. Kdy a z jakého důvodu má účastník právo od uzavřené smlouvy odstoupit stanoví buď zákon, nebo dohoda stran. Spotřebiteli však zákon dává toto právo, aniž by musel uvést důvod, tj. může od smlouvy odstoupit bez udání důvodu, v zákonem stanovené lhůtě. Z toho však vyplývá, že každá smlouva je podmíněně účinná pro možnost odstoupení do doby, než tato lhůta, tzv. „lhůta na rozmyšlenou“ uplyne.

Neméně důležitou roli při ochraně spotřebitele hrají i další soukromoprávní zásady, jmenovitě „ochrana dobré víry“, „nikomu nepůsobit škodu“, zásada „prevence“, stejně tak i obecný princip „zákaz zneužití práva“, jež má svůj legální výraz v § 3 odst. 1 ObčZ²⁸. Tyto však nejsou předmětem výkladu.

Na závěr jsem si nechala starou římskoprávní zásadu „vigilantibus iura scripta sunt“ (práva náležejí bdělým), která je podle mého názoru nejvyšší obecnou právní zásadou, na kterou by se nemělo zapomínat. Upozorňuje adresáty právních norem, tedy

²⁸ Viz ObčZ, § 3 odst. 1 zní: „Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“.

nejen spotřebitele, aby náležitě pečovali, dbali o svá práva. Jsou to oni, kteří se v první řadě mají starat o své zájmy a práva a chránit je prostředky, které jim právo poskytuje.

2.3.3 Ochrana slabší smluvní strany

V předchozím výkladu jsem zmínila hlavní zásady, jimiž je soukromé právo ovládáno. Z každé zásady však existuje výjimka. Je-li tato výjimka opodstatněná, přiměřená a aplikovaná s respektem ke „své“ zásadě, pak lze takovou výjimku připustit. Ochrana slabší strany takovouto výjimkou byla a je. Představuje odchýlení se od zásady rovnosti stran tím, že jedné straně ukládá více povinností a druhé více práv. Prolamuje výrazně zásadu *pacta sunt servanda* tím, že poskytuje slabší straně možnost jednostranně smluvní vztah zrušit ve velmi širokém rozsahu. Zároveň určuje meze smluvní svobody jedné strany, zvláště při utváření obsahu smlouvy, a to ve prospěch té druhé, slabší strany.

Ochrana slabší strany obecně je vyvolaná potřebou reagovat na faktickou nerovnováhu v pozici stran a usilovat o její odstranění nebo alespoň zmírnění tím, že se právně zvýhodní fakticky slabší strana. Spotřebitel je jen jednou z kategorií „slabší strany“, patří sem i zaměstnanec, nájemce aj. Skutečnou nerovnost v postavení smluvních stran a závislost jedné na druhé nelze přehlížet a je nutno odmítnout názor, že právní normy chránící slabší stranu nepatří do práva soukromého a nepřipustně omezují autonomii vůle, která je mu vlastní, i že jsou v rozporu s principem rovnosti stran. Z celé řady výjimek se postupně vytvořila zásada, která stojí proti principu autonomie vůle a vzájemně se vyvažují. *„Na jedné straně stojí idea svobody a na druhé pak idea altruistická, idea solidarity, idea ochrany slabšího, která určitá omezení považuje za dobrá, prospěšná, nezbytná. Ačkoli jsou tyto ideje ve vzájemném konfliktu, na obou stojí dnešní soukromé právo.“*²⁹

Autonomie vůle, resp. smluvní volnost je omezena ve prospěch slabší strany. Děje se tak kogentní úpravou práv a povinností při uzavírání smluv, jejichž smluvní stranou je spotřebitel. Tato kogentnost je nastavena tak, že se nelze od zákona odchýlit v neprospěch spotřebitele. Ale jistě je v souladu s jeho ochranou umožnit úpravu poměrů pro něj prospěšnější. Zákon negativním způsobem vymezuje obsah spotřebitelských smluv, zejména adhezních, čímž zakazuje dodavateli při formulování

²⁹ SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha : C. H. Beck, 2008. s. 11.

obsahu smluv používat určitá ujednání, která by zakládala značnou nerovnováhu ve vzájemných právech a povinnostech smluvních stran.

Návrh nového občanského zákoníku vychází ze zásady ochrany slabší strany a ve svém § 374 stanovuje: *„Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu obchodníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran. Má se za to, že slabší stranou je vždy ten, kdo vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.“*³⁰ Dále na řadě míst vždy ve vztahu ke konkrétnímu institutu stanoví, že k ujednání, jež je v neprospěch slabší strany, se nepřihlíží.

Lze shrnout, že ochrana slabší smluvní strany je nedílnou součástí práva soukromého a postupně se rozvíjí a její význam v moderní společnosti roste.

³⁰ Ministerstvo spravedlnosti - návrh občanského zákoníku [online] [cit. 31. března 2009]. Dostupné z <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

3 Prameny právní úpravy

3.1 Evropské komunitární právo ochrany spotřebitele

Ochrana spotřebitele je v komunitárním právu, resp. právu ES zakotvena jak v právu primárním, tak v právu sekundárním. Je třeba v této souvislosti poznamenat, že mimořádně významnou roli při interpretaci a aplikaci práva ES sehrává Evropský soudní dvůr. Taktéž v oblasti ochrany spotřebitele existuje rozsáhlá judikatura Evropského soudního dvora.

Podávám zde přehled pouze základních pramenů práva ochrany spotřebitele v právu ES, kterému předchází stručné ohlédnutí za vývojem této problematiky v ES.

3.1.1 Počátek ochrany spotřebitele v ES

Evropská komise vydala v roce 1974 první program politiky na ochranu a informování spotřebitelů, který byl schválen Radou EU v roce 1975. V roce 1979 jej následoval druhý program schválený Radou EU v roce 1981. Tyto programy formulovaly pět základních práv spotřebitelů:

- právo na ochranu zdraví a bezpečnosti,
- právo na ochranu hospodářských zájmů,
- právo na náhradu za utrpěnou škodu,
- právo na spolehlivé a pravdivé informace a vzdělání a
- právo na zastoupení a řádný proces.

Priority, kterých má být v oblasti ochrany spotřebitele dosaženo, byly stanoveny rezolucí Rady EU z roku 1989. Těmito hlavními cíly bylo: začlenit politiku ochrany spotřebitele mezi společné politiky ES, zabezpečit zastoupení spotřebitelů v orgánech ES, podporovat všeobecnou bezpečnost zboží a služeb a zlepšit informovanost o jejich kvalitě, taktéž podpořit snadnější přístup spotřebitelů k právním prostředkům a v neposlední řadě stanovit katalog nekalých smluvních podmínek a upravit zásilkový prodej.

Základní práva spotřebitele a takto vytyčené cíle určovaly vývoj úpravy ochrany spotřebitele v ES a postupně docházelo k jejich naplňování a uskutečňování především cestou harmonizace právních úprav jednotlivých členských států s nově vytvořeným systémem spotřebitelského práva ES.

3.1.2 Primární právo

Jednotný evropský akt přijatý dne 28. února 1986 začlenil ochranu spotřebitele mezi společné politiky EU. Stalo se tak změnou Smlouvy o založení ES v článku 3 odst. 1 písm. t).

Ve Smlouvě o založení ES dále nalezneme hlavu čtrnáctou pod názvem „Ochrana spotřebitele“, kterou tvoří jediný článek, a to článek 153 (bývalý článek 129a) vložený do Smlouvy o založení ES v roce 1997 Amsterodamskou smlouvou. Představuje základní ustanovení spotřebitelské politiky.

Článek 153 zakotvuje hlavní cíle ochrany spotřebitele, k jejichž dosažení má Společenství přijímat opatření. Říká se v něm: „K podpoře zájmů spotřebitelů a k zajištění vysoké úrovně ochrany spotřebitele přispívá Společenství k ochraně zdraví, bezpečnosti a hospodářských zájmů spotřebitelů, jakož i k podpoře jejich práva na informace, vzdělávání a práva sdružovat se k ochraně svých zájmů.“.

Právní základ pro přijímání opatření v rámci ochrany spotřebitele je tedy jednak v článku 153 Smlouvy o založení ES (opatření, která podporují, doplňují a sledují politiku členských států v souladu s uvedenými cíly), jednak také v článku 95 odst. 3 (opatření přijatá v souvislosti s vytvářením vnitřního trhu).

Dále se v něm stanoví, že při provádění jiných politik a činností Společenství se musí vzít v úvahu požadavky vyplývající z ochrany spotřebitele.

Opatření přijatá podle článku 153 však nebrání členským státům zachovávat nebo zavádět přísnější ochranná opatření za podmínky jejich slučitelnosti se Smlouvou o založení ES. Je vyžadována jejich notifikace Komisi. Tím je dán základ pro minimální harmonizaci v oblasti ochrany spotřebitele.

3.1.3 Sekundární právo

Sekundární právo tvoří akty orgánů Společenství, patří sem nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska.

Nařízení jsou obecně závazná, a to ve všech svých částech, nejen tedy ohledně cílů jako směrnice. Jsou bezprostředně použitelná, tj. platí přímo, v každém členském státě. Nařízení, která pamatují na ochranu spotřebitele, jsou:

- Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Brusel I), které nahradilo Bruselskou úmluvu z roku 1968.
- Nařízení EP a Rady (ES) č. 2006/2004 ze dne 27. října 2004, o spolupráci mezi vnitrostátními orgány příslušnými pro vymáhání dodržování zákonů na ochranu zájmů spotřebitele (nařízení o spolupráci v oblasti ochrany spotřebitele).
- Nařízení EP a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008, o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I), které nahradilo Římskou úmluvu z roku 1980.

Směrnice jsou závazné pro členské státy. Směrnice předepisují jen výsledek, jehož má být dosaženo, zatímco formy a prostředky dosažení tohoto cíle ponechávají na vůli států. Nejsou tedy bezprostředně použitelná jako nařízení a musí být implementovány do právních řádů členských států.

Dominantní postavení v komunitárním právu ochrany spotřebitele mají směrnice jako důležitý harmonizační nástroj práva ES. Ochrana spotřebitele je velmi rozsáhlá a zahrnuje celou řadu oblastí, proto je pro tuto úpravu charakteristická její roztříštěnost, tzn., že každá směrnice se věnuje pouze určité dílčí otázce. Dále se vyznačuje principem minimální harmonizace zakotveným v článku 153 odst. 5 Smlouvy o založení ES, jež znamená, že směrnice mají za cíl vytvořit minimální standardy ochrany spotřebitele, tj. minimální požadavky úpravy, které musí být promítnuty do právního řádu každého členského státu. Umožňuje však členským státům ponechat si či přijmout úpravu přísnější. Ve svém důsledku to ale vede k rozdílné úrovni ochrany spotřebitele v jednotlivých členských státech EU. Je třeba upozornit na to, že Evropský soudní dvůr se odklání od principu minimální harmonizace ve spotřebitelském právu, zvláště u rozšiřování ochrany spotřebitele na právnické osoby v některých členských státech, a spíše zastává pojetí „totální harmonizace“.³¹ Stejně tak je možno pozorovat odklon od minimální harmonizace v naposledy přijatých směrnicích v oblasti ochrany spotřebitele. Jedná se o směrnice č. 2005/29/ES, o nekalých obchodních praktikách, č. 2008/48/ES, o spotřebitelských úvěrových smlouvách a č. 2008/122/ES, o time-sharingu a obdobných prázdninových produktech, které jsou založené na principu

³¹ TOMÁŠEK, M. Princip minimální harmonizace při transpozici směrnic v oblasti ochrany spotřebitele. *Právní fórum*. roč. 2001, č. 1, s. 14.

maximální harmonizace, tzn., že úprava má být plně harmonizována a členské státy do ní nemohou zasahovat.

3.1.4 Nejvýznamnější směrnice

Spotřebitelská legislativa EU zahrnuje velké množství směrnic, proto zde podávám chronologicky sestavený přehled těch nejznámějších s tím, že se o těch úplně nejnovějších zmíním podrobněji v dalším textu. V následující kapitole, věnované platné právní úpravě v obecné části občanského zákoníku, se zaměřím jen na ty z nich, které se úpravy spotřebitelských smluv týkají.

Mezi ty nejvýznamnější jsem zařadila:

- Směrnice Rady č. 84/450/EHS ze dne 10. září 1984, o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se klamavé reklamy, která však byla zrušena směrnicí EP a Rady č. 2006/114/ES.
- Směrnice Rady č. 85/374/EHS ze dne 25. července 1985, o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky.
- Směrnice č. 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory.
- Směrnice Rady č. 87/102/EHS ze dne 22. prosince 1986, o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru, která však byla zrušena směrnicí č. 2008/48/ES, u níž lhůta pro transpozici uplyne 12. května 2010.
- Směrnice Rady č. 90/314/EHS ze dne 13. června 1990, o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy.
- Směrnice Rady č. 92/59/EHS ze dne 29. června 1992, o všeobecné bezpečnosti výrobků.
- Směrnice Rady č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.
- Směrnice EP a Rady č. 94/47/ES ze dne 26. října 1994, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práv k užívání nemovitostí na časový úsek.
- Směrnice EP a Rady č. 97/7/ES ze dne 20. května 1997, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.

- Směrnice EP a Rady č. 98/6/ES ze dne 16. února 1998, o ochraně spotřebitelů při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli.
- Směrnice EP a Rady č. 98/27/ES ze dne 19. května 1998, o žalobách na zdržení se jednání v oblasti ochrany zájmů spotřebitelů.
- Směrnice EP a Rady č. 1999/44/ES ze dne 25. května 1999, o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.
- Směrnice EP a Rady č. 2000/31/ES ze dne 8. června 2000, o některých aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodního styku v rámci vnitřního trhu (směrnice o elektronickém obchodu).
- Směrnice EP a Rady č. 2001/95/ES ze dne 3. prosince 2001, o všeobecné bezpečnosti výrobků a nařízení Rady č. 339/93/EHS o kontrolách shody s pravidly bezpečnosti výrobků v případě výrobků dovážených ze třetích zemí.
- Směrnice EP a Rady č. 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.
- Směrnice EP a Rady č. 2005/29/ES ze dne 11. května 2005, o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně Směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic EP a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení EP a Rady (ES) č. 2006/2004 (o nekalých obchodních praktikách).
- Směrnice EP a Rady č. 2006/114/ES ze dne 12. prosince 2006, o klamavé a srovnávací reklamě (kodifikované znění). Vstoupila v platnost dne 12. prosince 2007 a zrušila směrnici č. 84/450/EHS. Odkazy na zrušenou směrnici se považují za odkazy na tuto směrnici podle pravidel v ní stanovených.
- Směrnice EP a Rady č. 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008, o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o změně směrnice 87/102/EHS.
- Směrnice EP a Rady č. 2008/122/ES ze dne 14. ledna 2009, o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacích zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně.

3.1.5 Nová úprava smluv o spotřebitelském úvěru

V dubnu 2008 byla přijata, nutno dodat, že po dlouhých a obtížných jednáních, nová směrnice EP a Rady č. 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Zrušila

dosavadní směrnici Rady č. 87/102/EHS s účinkem ode dne 12. května 2010, do této doby také běží i transpoziční lhůta.

Sleduje cíl zjednodušit a zpřesnit stávající úpravu, aby lépe odpovídala současnému rozmachu spotřebitelských úvěrů. Zavádí se nově právo spotřebitele odstoupit od úvěrové smlouvy do čtrnácti dnů, „*princip odpovědného úvěrování*“ a formulář „*standardní evropské informace o spotřebitelském úvěru*“.³² Jak již bylo uvedeno výše, vychází tato směrnice z principu maximální, úplné harmonizace, která je nezbytná pro zajištění vysoké úrovně ochrany spotřebitelů v EU a pro vytvoření dobře fungujícího vnitřního trhu právě pro oblast přeshraničních úvěrů.

3.1.6 Nová směrnice o time-sharingu

Nejnovější směrnicí uvedenou v přehledu je směrnice č. 2008/122/ES, o time-sharingu a jiných rekreačních produktech jemu podobných, jež je výsledkem revize stávající úpravy, kterou představuje směrnice č. 94/47/EHS. Ta také byla v souvislosti s přijetím této nové směrnice zrušena. Nová směrnice vstoupila v platnost dne 23. února 2009 a členské státy musí přijmout tomu odpovídající právní úpravu do 23. února 2011. Odkazy na zrušenou směrnici se podle článku 18 této směrnice považují za odkazy na tuto novou směrnici. K tomu účelu je v příloze šesté vypracována srovnávací tabulka.

Nová směrnice reaguje na výskyt nových prázdninových produktů a na potřebu aktualizovat stávající úpravu a odstranit její nedostatky. Došlo k rozšíření působnosti směrnice na obdobné prázdninové produkty, které stávající úprava neřešila. Tak např. dopadá i na smlouvy sjednané na dobu kratší než tři roky, nevztahuje se už jen na ubytování v nemovitostech, ale třeba i na lodích. Zavádí dlouhodobé rekreační produkty, smlouvy o dalším prodeji a o výměně již nabytých užívacích práv. Důležitou koncepční změnou je založení úpravy této směrnice na principu maximální harmonizace.

³² Směrnice o smlouvách o spotřebitelském úvěru. 17. 9. 2008, [online] [cit. 12. 4. 2009]. Dostupné z <<http://www.mpo.cz/dokument49844.html>>

3.2 Spotřebitelské právo v ČR

K zesílení ochrany spotřebitele v České republice došlo naším vstupem do Evropské unie. Stalo se tak dne 1. května 2004. Ale již v asociační dohodě³³ podepsané v roce 1993 byl obsažen závazek ke sblížení našeho právního řádu s právem ES v oblasti ochrany spotřebitele. Tím chci říci, že veškerá spotřebitelská legislativa v ČR je výsledkem recepce komunitární úpravy ochrany spotřebitele do našeho právního řádu. Skutečnost, že česká úprava má svůj původ v evropském komunitárním právu, je pro spotřebitele významná hned z několika důvodů. Především v případě směrnice neprovedené řádně či vůbec vzniká odpovědnost státu za škodu tím způsobenou, možnost dovolat se vůči státu přímého účinku směrnice i možnost zodpovězení předběžné otázky Evropským soudním dvorem. Vždy je však třeba vykládat, interpretovat vnitrostátní úpravu s ohledem a v souladu s cíly sledovanými danou směrnicí a s jejím obsahem, tzv. povinnost konformního výkladu.

Nutno dodat, že už v roce 1992 byl v České republice přijat z iniciativy českého zákonodárce zákon na ochranu spotřebitele č. 634/1992 Sb. Tato úprava byla na komunitárním právu nezávislá, ale jednalo se pouze o veřejnoprávní regulaci.

Ochrana je spotřebiteli poskytována celým právním řádem, tedy jak právem veřejným, tak i právem soukromým. Tyto dvě právní oblasti se vzájemně prolínají a doplňují.

3.2.1 Oblast veřejnoprávní

Důležité postavení v oblasti veřejnoprávní ochrany spotřebitele zaujímá již zmíněný zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, který nabyl účinnosti dne 31. prosince 1992. Od té doby byl mnohokrát novelizován. Poslední jeho novela č. 36/2008 Sb. je velmi významná, neboť jejím prostřednictvím byla do našeho právního řádu implementována směrnice č. 2005/29/ES, o nekalých obchodních praktikách. Zákon o ochraně spotřebitele upravuje některé podmínky podnikání významné pro ochranu spotřebitele, úkoly veřejné správy v oblasti ochrany spotřebitele a oprávnění

³³ Viz čl. 92 Evropské dohody zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé podepsané 4. října 1993 v Lucemburku, Sdělení MZV č. 7/1995 Sb.

spotřebitelů, sdružení spotřebitelů nebo jiných právnických osob založených k ochraně spotřebitele.³⁴

Mezi další zákony významné pro veřejnoprávní ochranu spotřebitele patří zejména tyto (samozřejmě, že ve znění pozdějších změn a doplňků):

- zákon č. 526/1990 Sb., o cenách,
- Zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci,
- zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon),
- zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy,
- zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky,
- zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích,
- zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví,
- zákon č. 102/2001 Sb., o obecné bezpečnosti výrobků,
- zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže,
- zákon č. 146/2002 Sb., o Státní zemědělské a potravinářské inspekci.

Jako „ultima ratio“ nastupuje ochrana poskytovaná trestním právem. Trestní odpovědnost je upravena v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., který pozbývá účinnosti k 1. lednu 2010, neboť byl přijat nový trestní zákoník vyhlášený pod č. 40/2009 Sb., který stávající úpravu zrušil. V novém kodexu nalezneme stejně jako v předchozí úpravě takové skutkové podstaty trestných činů týkající se ochrany spotřebitele, jako jsou ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty³⁵ či poškozování spotřebitele³⁶.

Pro úplnost je třeba dodat, že v této oblasti jsou vedle zákonů početně zastoupeny i předpisy nižší právní síly (nařízení vlády, vyhlášky).

3.2.2 Oblast soukromoprávní

Spotřebiteli jako slabší smluvní straně soukromoprávního vztahu je poskytována ochrana v rámci závazkového práva zejména smluvního, ale i deliktního, těmito právními předpisy:

- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník,

³⁴ Viz zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, § 1 odst. 1.

³⁵ Viz zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 156 a 157.

³⁶ Viz zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 253.

- zákon č. 513/1991 SB. obchodní zákoník,
- zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku a
- zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednání spotřebitelského úvěru,
- zákon č. 37/2004 Sb. o pojistné smlouvě.

Soukromoprávní ochrana spotřebitele je tedy zakotvena jednak přímo v občanském zákoníku, a to v § 51a až 65, § 616 až 627 a § 852a až 852k., jednak ve speciálních zákonech. Zvláštní místo mezi nimi zaujímá obchodní zákoník a jeho úprava nekalosoutěžního jednání v § 44 až 55. Další zákony vznikly projekcí evropského komunitárního práva do právního řádu ČR, sem patří zákon č.59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů.

3.2.2.1 Občanský zákoník

Ústava Československé socialistické republiky č. 100/1960 Sb., která nabyla platnosti i účinnosti ve stejný den, a to 11. července 1960, vycházela z představy, že „lidová demokracie nás dovedla vítězně k socialismu“, a tím odstartovala legislativní práce na přeměně celého právního řádu tehdejšího Československa. Dotklo se to zejména stěžejních odvětví práva. V důsledku toho byly přijaty zákoník mezinárodního obchodu³⁷, hospodářský zákoník³⁸, zákoník práce³⁹, zákon o rodině⁴⁰, trestní zákon⁴¹ a trestní řád⁴², správní řád⁴³, občanský soudní řád⁴⁴ a samozřejmě i občanský zákoník č. 40/1964 Sb., jenž ode dne 1. dubna 1964, kdy nabyl účinnosti, platí v mnohokrát novelizovaném znění dodnes.

Občanský zákoník z roku 1964 byl koncipován jako „spotřebitelský kodex“, tj. předpis upravující pouze právní vztahy spotřebitelů jako jednotlivců jednajících za

³⁷ Zákon č. 101/1963 Sb.

³⁸ Zákon č. 109/1964 Sb.

³⁹ Zákon č. 65/1965 Sb.

⁴⁰ Zákon č. 94/1963 Sb.

⁴¹ Zákon č. 140/1961 Sb.

⁴² Zákon č. 141/1961 Sb.

⁴³ zákon č. 71/1967 Sb.

⁴⁴ zákon č. 99/1963 Sb.

účelem vlastní spotřeby, neboť vztahy tehdejších socialistických organizací byly přeneseny do hospodářského zákoníku. Tehdejší občanskoprávní úprava se rozcházel s pojetím občanského práva v demokratických právních státech. Vyznačovala se řadou ideologických prvků a kogentní povahou právních norem. Opustila obecně používanou terminologii, ale i celou řadu občanskoprávních institutů. Navíc byla vyloučena jeho subsidiární povaha jako obecného předpisu práva soukromého, což nutně vedlo k samostatné úpravě obecných institutů, jako je právní subjektivita, promlčení aj., ve zvláštních předpisech.

Již novela občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. přinesla některé, ale pouze dílčí, změny, ale až zásadní novela z roku 1991 přinesla tolik žádané změny a přizpůsobila stávající občanský zákoník novým společenským, politickým a právním poměrům v zemi. Stalo se tak zákonem č. 509/1991 Sb., který s účinností od 1. ledna 1992 úplně od základu změnil občanský zákoník z roku 1964. Z hlediska mé práce je důležité zmínit především navrácení se k pojmu „závazek“, k dispozitivnosti právní úpravy a vytvoření nové části osmé upravující smluvní závazkové právo.

V hlavě páté obecné části občanského zákoníku je upravena oblast spotřebitelských smluv. Její současná podoba je výsledkem implementace řady směrnic ES do našeho právního řádu. Stalo se tak postupně několika novelami.

První novela, která přinesla institut spotřebitelských smluv do občanského zákoníku a změnila jej s účinností od 1. ledna 2001, byla provedena zákonem č. 367/2000 Sb., v němž byly promítnuty tyto tři směrnice:

- Směrnice č. 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory,
- Směrnice Rady č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách,
- Směrnice EP a Rady č. 97/7/ES ze dne 20. května 1997, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.

Jako druhý, byl zákon č. 135/2002 Sb., který nabyt účinností dne 1. července 2002⁴⁵ a zakotvil v ustanoveních § 58 až 65 úpravu tzv. timesharingu. Šlo o transpozici

⁴⁵ S výjimkou ustanovení § 64 odst. 2 a § 65 ObčZ, která nabyla účinností dnem 1. května 2004, tj. vstupem smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost.

směrnice EP a Rady č. 94/47/ES, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práv k užívání nemovitosti na časový úsek.

Třetím byl zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, který s účinností od 7. září 2004 vložil do hlavy páté nový § 53a, a to v důsledku implementace směrnice EP a Rady č. 2000/31/ES, o elektronickém obchodu.

Čtvrtým a prozatím posledním byl zákon č. 56/2006 Sb., který mj. změnil občanský zákoník, a to tak, že ode dne 8. března 2006 se stala účinná nová ustanovení § 54a až 54d o uzavírání smluv o finančních službách na dálku. Tato úprava vychází ze směrnice EP a Rady č. 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku. Část této směrnice se též promítla do zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, ve znění pozdějších předpisů. V § 51a, který rovněž přinesla tato novela, se prohlašuje, že hlava pátá zpracovává příslušné předpisy ES a upravuje ochranu spotřebitele v procesu uzavírání spotřebitelských smluv. Avšak až novela občanského zákoníku č. 230/2008 Sb.⁴⁶ § 51a zařadila do hlavy páté před ustanovení o spotřebitelských smlouvách tak, že označení hlavy předsunula před § 51a.

Úprava ve směrnici Rady č. 90/314/EHS, o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy, se promítla jednak do hlavy dvacáté první v části osmé občanského zákoníku věnované zvláštnímu typu smlouvy – cestovní smlouvě, jednak do veřejnoprávní úpravy některých podmínek podnikání v oblasti cestovního ruchu. To vše se stalo speciálním zákonem č. 159/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1. října 2000.

Zvláštní ustanovení o prodeji zboží v obchodě § 612 až 627 ObčZ byla podstatně změněna zákonem č. 136/2002 Sb. v souvislosti s provedením implementace směrnice EP a Rady č. 1999/44/ES, o určitých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na spotřební zboží, do této novely občanského zákoníku.

3.2.2.2 Úprava ve zvláštních zákonech

V obchodním zákoníku v § 44 a následující je obsažena soukromoprávní část soutěžního práva, a to ochrana proti nekalé soutěži, zejména proti klamavé a srovnávací reklamě, klamavému označení výrobků a ohrožování zdraví a životního prostředí,

⁴⁶ Zákon č. 230/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

zavedené do našeho práva transpozicí směrnice č. 84/450/EHS, o sblížení předpisů členských států týkajících se klamavé reklamy. Tato směrnice však byla zrušena a nahrazena nově kodifikovanou úpravou klamavé a srovnávací reklamy ve směrnici č. 2006/114/ES, která vstoupila v platnost 12. prosince 2007.

Mezi zvláštní předpisy, týkající se ochrany spotřebitele, dále patří výše zmíněný zákon č.59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku. Tento stručný zákon o čtrnácti paragrafech zavádí přísnou objektivní odpovědnost výrobce za škodu způsobenou vadným výrobkem. Nabyl účinnosti dne 1. června 1998 a byl do něho převzat text příslušného předpisu ES, a to směrnice Rady č. 85/374/EHS ze dne 25. července 1985, o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky, která byla později ještě novelizována směrnicí č. 1999/34/ES.

Zákon č. 321/2001 Sb., jak bylo výše uvedeno, je dalším zvláštním zákonem, jež provedl do našeho práva implementaci další směrnice Rady č. 87/102/EHS, o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru.

4 Platná právní úprava v hlavě páté části první občanského zákoníku

Platná právní úprava „Spotřebitelských smluv“ je obsažena v hlavě páté obecné části občanského zákoníku, tj. č. 40/1964 Sb., ve znění poslední novely č. 230/2008 Sb. účinné od 1. července 2008. Jedná se o ustanovení § 51a až 65 ObčZ.

Úprava spotřebitelských smluv obecně sleduje cíl zabezpečit zvýšenou ochranu spotřebitele jako slabší smluvní strany při uzavírání smluv. Děje se tak cestou výjimek od obecné úpravy uzavírání smluv. Příznačným rysem této úpravy je její kogentní charakter s určitou zvláštností, o které se zmíním dále, a její zvláštní charakter. Ustanovení o spotřebitelských smlouvách v hlavě páté obecné části občanského zákoníku (dále jen „hlava pátá“) mají totiž povahu zvláštních ustanovení vůči obecným ustanovením o smlouvách, jednotlivých smluvních typech a celkově k ustanovením o smluvních závazcích upravených nejen v občanském zákoníku.

V rámci této hlavy páté je upraveno několik samostatných institutů, proto můžeme ustanovení této hlavy rozčlenit do čtyř okruhů:

- obecná ustanovení (§ 52, 55 a 56),
- smlouvy sjednané na dálku (§ 53 až 54d),
- smlouvy sjednané mimo obchodní prostory (§ 57),
- smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek (§ 58 až 65).

Ve vztahu k obecným ustanovením o spotřebitelských smlouvách mají následně uvedené tři okruhy povahu zvláštních ustanovení se všemi důsledky, které jsou spojeny se vztahem obecného a zvláštního tzn., že zvláštní ustanovení má přednost před obecným, a neexistuje-li ustanovení zvláštní, použije se to obecné.

Ustanovení § 51a ObčZ, které přinesla novela občanského zákoníku č. 56/2006 Sb., má zvláštní postavení ve vztahu k ostatním ustanovením této hlavy. Především je jím uvozena hlava pátá o spotřebitelských smlouvách a připomíná původ úpravy celé této hlavy, tj. právo ES, odkazem na všechny směrnice v ní zapracované. Dále je v něm vymezen předmět úpravy hlavy páté, a to tak, že upravuje ochranu spotřebitele ve spotřebitelských smlouvách a některé povinnosti při uzavírání spotřebitelských smluv.

4.1 Obecná ustanovení o spotřebitelských smlouvách

Do obecných ustanovení nejenom podle mého mínění patří:

- vymezení základních pojmů (§ 52),
- obecné zásady spotřebitelských smluv (§55 a 56),

Obecný charakter těchto ustanovení znamená, že platí pro všechny spotřebitelské smlouvy, resp. ustanovení § 55 a 56 ObčZ se použijí vždy, jde-li o smlouvu podle § 52 odst. 1 ObčZ.

4.1.1 Vymezení základních pojmů

Ustanovení § 52 ObčZ podává postupně ve třech odstavcích zákonné definice spotřebitelských smluv, dodavatele a spotřebitele. Podrobněji jsem se jim věnovala v kapitole 2.1.1, proto na tomto místě připomínám dikci zákona s důrazem na některé teoretické souvislosti.

Spotřebitelskými smlouvami zákon rozumí smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel. Dodavatel je vymezen jako osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti. Kdežto spotřebitelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti. Pro účely smluv o užívání budovy nebo její části na časový úsek, zákon v § 58 a 59 ObčZ stanoví určité odchylky od takto vymezených smluvních stran (blíže o tom v kapitole 5.4).

Ustanovení § 52 ObčZ vymezující základní pojmy pro oblast spotřebitelských smluv představuje základní, generální ustanovení hlavy páté, neboť definováním postavení smluvních stran (spotřebitelské) smlouvy určuje rozsah působnosti úpravy této hlavy. Jestliže smlouva bude mít všechny pojmové, definiční znaky spotřebitelské smlouvy, tj. půjde-li o smlouvu mezi spotřebitelem a dodavatelem (blíže o nich v kapitole 2.1.1), naplní tak generální ustanovení či klauzuli, a tím se otevírá prostor pro použití ustanovení hlavy páté, u obecných bez dalšího a u zvláštních jen při splnění dalších podmínek. Z toho vyplývá, že daná smlouva, a z ní vzešlý právní vztah, se bude řídit vedle obecných ustanovení smluvního závazkového práva, včetně zvláštní úpravy smluvních typů, také zvláštní úpravou hlavy páté.

V souvislosti s rozdělením obecné a zvláštní úpravy v rámci této hlavy je možné rozlišit dva druhy spotřebitelských smluv, a to „obyčejné“ a „zvláštní“.⁴⁷ Obyčejnými spotřebitelskými smlouvami jsou takové, které naplnily pouze generální klauzuli. Typickým příkladem bude kupní smlouva uzavřená v provozovně dodavatele bez použití prostředků komunikace na dálku. Zde se uplatní jen ustanovení § 55 a 56 ObčZ. Zvláštními jsou pak ty, které vedle ustanovení § 52 ObčZ splní i podmínky dalších ustanovení, např. § 53 n. ObčZ pro smlouvy uzavírané na dálku. Význam tohoto rozlišení je v rozdílném rozsahu právní ochrany poskytnuté spotřebiteli.

4.1.2 Obecné zásady spotřebitelských smluv

Ustanovení § 55 a 56 ObčZ zakotvují obecné zásady spotřebitelských smluv, jejichž prostřednictvím zákonodárce chrání spotřebitele před nepřiměřenými, nekalými nebo také zneužívajícími ujednáními či podmínkami, které se pravidelně vyskytují ve spotřebitelských smlouvách. V praxi nejčastěji půjde o ujednání v adhezních smlouvách, jež jsou předem připravované pouze jednou smluvní stranou, a to dodavatelem. V těchto případech spotřebitel nemá možnost vyjednáváním změnit a významně ovlivnit obsah takových smluv. Z tohoto důvodu vstupuje do (spotřebitelského) smluvního vztahu zákonodárce, který v zájmu spotřebitele jako slabší smluvní strany limituje autonomii vůle smluvních stran, de facto jedné strany, tím, že vymezuje obsah spotřebitelských smluv negativním způsobem, tj. stanoví ujednání, jež tyto smlouvy nesmějí obsahovat.

Do těchto ustanovení se promítla zejména směrnice Rady č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, a to zákonem č. 367/2000 Sb., kterým se novelizoval občanský zákoník. Stejně tak ale tyto obecné zásady nalezneme i v dalších směrnících, které byly zapracovány do hlavy páté.

Touto úpravou je sledován prospěch spotřebitele, resp. pro spotřebitele prospěšnější obsah spotřebitelských smluv. Prosazuje se v následujících požadavcích:

- zákaz ujednání odchylojících se od zákona v neprospěch spotřebitele,
- zákaz vzdání se práv spotřebitelem,
- příkaz, nutnost použití výkladu pro spotřebitele příznivějšího,
- zákaz nekalých, nepřiměřených smluvních ujednání.

⁴⁷ LAVICKÝ, P. Spotřebitelské smlouvy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001, č. 2, s. 202.

Z označení těchto požadavků (zákaz, příkaz určitého chování), ale především z jejich obsahu nepochybně vyplývá, že tato úprava je imperativní, kogentní. Nelze tedy ani shodným projevem vůle obou smluvních stran vyloučit aplikaci těchto obecných ustanovení spotřebitelských smluv.

Je zde kategorický požadavek ochrany spotřebitele, který se projevuje v kogentní povaze úpravy spotřebitelských smluv a v omezení smluvní volnosti stran, a to v té oblasti práva, kde dominují normy dispozitivní. Bylo již také řečeno, že touto úpravou jsou sledovány zájmy spotřebitele. Úprava je nastavena v jeho prospěch tak, že si mohou smluvní strany upravit svá práva a povinnosti odchylně za předpokladu, že je to ve prospěch spotřebitele. Ustanovení § 55 odst. 1 ObčZ z uvedeného vychází a stanoví obecně, že smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nesmějí odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele, zejména se spotřebitel nemůže vzdát svých zákonných práv nebo jinak zhoršit své smluvní postavení. Zavádí se jím tzv. jednostranná kogentnost stanovená ve prospěch spotřebitele. Jinými slovy to znamená, že je možné odchýlit se od zákonné normy, pokud takové ujednání posiluje postavení spotřebitele, nikoli však v jeho neprospěch. Spotřebiteli se tedy nemůže zhoršit jeho smluvní postavení, dodavateli však ano. Sankcí je v těchto případech absolutní neplatnost.

Další důležitou zásadou je interpretační pravidlo „v neprospěch nekalých ustanovení“⁴⁸ znamenající, že nejasné výrazy použité ve smlouvě se přičítají k tíži té strany, která je navrhla. Je legálně vyjádřena v § 55 odst. 3 ObčZ, a to tak, že v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější. Jedná se o výjimku z obecně formulovaných pravidel v § 35 odst. 2 a 3 ObčZ.

Zákon zakazuje nekalé, nepřiměřené podmínky či ujednání („unfair terms“) ve spotřebitelských smlouvách, tj. taková smluvní ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry⁴⁹ znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Jestliže se i přesto ve smlouvě vyskytnou, dává zákon spotřebiteli možnost dovolat se relativní neplatnosti takových ujednání. Jinými slovy to znamená, že

⁴⁸ TICHÝ, L., ARNOLD, R., SVOBODA, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R. *Evropské právo*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 638.

⁴⁹ „Dobrá víra“ v komunitárním právu má jiný význam než v českém prostředí. V českém právním řádu se obsahově shoduje s pojmem „dobré mravy“ a také v tomto smyslu je ji třeba chápat.

se tato ujednání považují za platná, pokud se spotřebitel nedovolá jejich neplatnosti. Může se jednat o částečnou neplatnost, tedy neplatnost jen jednoho určitého ujednání ve smlouvě, příp. několika, aniž by to mělo vliv na smlouvu jako celek. Ovlivňuje-li však takové ujednání přímo i další ujednání smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy.

Spotřebiteli je dáno na výběr, zda taková ujednání ponechá v platnosti či se dovolá jejich neplatnosti. Zákon mu dává možnost zvážit, zda i přes tato ujednání je pro něho a jeho zájmy smlouva výhodná. Jedná se tedy podle § 55 odst. 2 ObčZ o relativní neplatnost, i když v ostatních členských státech EU jsou nekalá ujednání stižena absolutní neplatností, což lépe odpovídá požadavku směrnice⁵⁰ ukládajícímu členským státům povinnost stanovit, že takováto ujednání nebudou podle vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazná.

Navíc jsou z tohoto zákazu českým zákonodárcem vyňata smluvní ujednání, která vymezují předmět plnění smlouvy nebo cenu plnění, a to bez dalšího, přestože to směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách⁵¹ výslovně podmiňuje tím, že jsou tato ujednání sepsána jasným a srozumitelným způsobem.

V § 56 odst. 3 písm. a) až k) ObčZ je uveden demonstrativní výčet nepřijatelných smluvních ujednání, který byl převzat ze směrnice Rady č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Nepřijatelnými jsou tedy taková ujednání, která:

- vylučují nebo omezují odpovědnost dodavatele za jednání či opomenutí, kterým byla spotřebiteli způsobena smrt či újma na zdraví,
- vylučují nebo omezují práva spotřebitele při uplatnění odpovědnosti za vady či odpovědnosti za škodu,
- stanoví, že smlouva je pro spotřebitele závazná, zatímco plnění dodavatele je vázáno na splnění podmínky, jejíž uskutečnění je závislé výlučně na vůli dodavatele,

⁵⁰ Viz směrnice Rady č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, čl. 6 odst. 1.

⁵¹ Viz směrnice Rady č. 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, čl. 4 odst. 2.

- dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal jím poskytnuté plnění i v případě, že spotřebitel neuzavře smlouvu s dodavatelem či od ní odstoupí,
- opravňují dodavatele odstoupit od smlouvy bez smluvního či zákonného důvodu a spotřebitele nikoli,
- opravňují dodavatele, aby bez důvodů hodných zvláštního zřetele vypověděl smlouvu na dobu neurčitou bez přiměřené výpovědní doby,
- zavazují spotřebitele k plnění podmínek, s nimiž se neměl možnost seznámit před uzavřením smlouvy,
- dovolují dodavateli jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě,
- stanoví, že cena zboží či služeb bude určena v době jejich splnění, nebo dodavatele opravňují k zvýšení ceny zboží či služeb, aniž by spotřebitel byl oprávněn od smlouvy odstoupit, je-li cena sjednaná v době uzavření smlouvy při splnění podstatně překročena,
- přikazují spotřebiteli, aby splnil všechny závazky i v případě, že dodavatel nesplnil závazky, které mu vznikly,
- dovolují dodavateli převést práva a povinnosti ze smlouvy bez souhlasu spotřebitele, dojde-li převodem ke zhoršení dobytosti nebo zajištění pohledávky spotřebitele.

Jak již bylo řečeno, tyto obecné požadavky kladené na spotřebitelské smlouvy, resp. na obsah těchto smluv, se použijí vždy, je-li naplněno generální ustanovení § 52 ObčZ.

4.2 Smlouvy sjednané na dálku

Technický pokrok a pohodlnější způsob života vedly zvláště v posledních letech k rozvoji a postupnému rozšiřování způsobů umožňujících uzavírání smluv, aniž by přitom smluvní strany byly na stejném místě ve stejnou dobu. Typickým příkladem je objednávání zboží či služeb přes telefon nebo zaslání objednávkových katalogů. Stále oblíbenější u spotřebitelů jsou nákupy přes internet, právě pro svou dostupnost a finanční výhodnost.

Smlouvy sjednané na dálku nebo také „distanční smlouvy“ jsou smlouvy uzavírané za použití prostředků komunikace na dálku, které umožňují tak učinit bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran. Občanský zákoník je upravuje v § 53 až 54d ObčZ. V rámci těchto ustanovení je zařazena obecná úprava spotřebitelských smluv sjednávaných na dálku, jejíž použití je pro některé zákonem stanovené smlouvy vyloučeno. Na tuto obecnou úpravu pak navazuje zvláštní úprava při použití elektronických prostředků a smluv o finančních službách sjednávaných na dálku. Úprava distančních smluv o finančních službách je natolik specifická a podrobná, že by sama vydala na samostatnou práci. Z toho důvodu jsem se rozhodla ji do své práce nezařadit.

Současná podoba úpravy smluv sjednávaných na dálku je výsledkem postupné implementace tří směrnic:

- směrnice EP a Rady č. 97/7/ES, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku,
- směrnice EP a Rady č. 2000/31/ES, o elektronickém obchodu,
- směrnice EP a Rady č. 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.

Ochrana spotřebitele se u takto uzavíraných smluv projevuje ve stanovení těchto práv spotřebitele:

- právo vyloučit použití prostředků dálkové komunikace,
- právo na určité informace a
- právo odstoupit od smlouvy.

Právu spotřebitele na informace koresponduje rozsáhlá informační povinnost dodavatele, a to jednak před uzavřením smlouvy, jednak po jejím uzavření do doby plnění.

Mezi prostředky komunikace na dálku zákon řadí zejména neadresovaný tisk, adresovaný tisk, typový dopis, reklama v tisku s objednávkovým tiskopisem, katalog, telefon s lidskou obsluhou i bez ní, např. automatický volací přístroj či audiotext, rozhlas, videotelefon, videotext (mikropočítač a televizní obrazovka), elektronická pošta, faxový přístroj, televize, především televizní nákup, teleshopping, a internet. Jedná se o výčet demonstrativní.

Ustanovení § 53 ObčZ *„představuje odchylku (výjimku) z obecného principu, že návrhem na uzavření smlouvy může být pouze projev vůle určený (adresovaný)“*

*individuálně určitým osobám, neboť v oblasti spotřebitelských smluv umožňuje uzavření smlouvy i na základě projevu vůle adresovaného neurčitému okruhu osob.*⁵²

Prostředky dálkové komunikace umožňující individuální jednání může dodavatel použít jen tehdy, jestliže spotřebitel jejich použití neodmítne. U prostředků, jako jsou automatické telefonní systémy bez lidské obsluhy, faxové přístroje a automatické rozesílání elektronické pošty, je jejich použití možné pouze s předchozím výslovným souhlasem spotřebitele. Zákon tak chrání spotřebitele před obtěžujícími praktikami ze strany dodavatelů. Použitím těchto prostředků komunikace na dálku nesmí spotřebiteli vzniknout žádné náklady.

Při použití prostředků komunikace na dálku musí být obsahem návrhu informace nutné k uzavření smlouvy ve smyslu obecných náležitostí smlouvy upravených v této části a podstatných náležitostí smlouvy stanovených v části osmé zákona. Tyto informace musí být poskytnuty určitým a srozumitelným způsobem s přihlédnutím k zásadám dobré víry⁵³ a k ochraně osob, zejména nezletilých nebo spotřebitelů.

Při jednání prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku musí být spotřebiteli poskytnuty určité zákonem stanovené informace, a to s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy. Jejich demonstrativní výčet je uveden v § 53 odst. 4 písm. a) až i) ObčZ, jsou jimi:

- obchodní firma nebo jména a příjmení a identifikační číslo dodavatele, sídlo právnické osoby a bydliště v případě fyzické osoby, u zahraniční osoby rovněž adresu podniku nebo organizační složky na území České republiky, byly-li zřízeny, údaj o zápisu v obchodním rejstříku nebo jiné obdobné evidenci, včetně spisové značky, pokud je přidělena, a kontaktní údaje, zejména poštovní adresu pro doručování, telefonní číslo, případně adresu pro doručování elektronické pošty,
- údaje o příslušném kontrolním orgánu, podléhá-li činnost dodavatele režimu povolení,
- název a hlavní charakteristiky zboží nebo služeb,

⁵² ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKVÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. s. 441.

⁵³ Jak již bylo poznamenáno, má tato zásada v českém právním řádu jiný význam než v komunitárním. Doslovným převzetím z textu směrnice se ocitá v občanském zákoníku ve smyslu „dobré mravy“ a „přiměřenost“ a tak je ji třeba i chápat.

- cena zboží nebo služeb, z níž jednoznačně vyplývá, zda je uvedena včetně všech daní a poplatků, mají-li k ní být připočítávány,
- náklady na dodání,
- způsob platby, dodání nebo plnění,
- poučení o právu na odstoupení, s výjimkou případů podle odstavce 8,
- náklady na použití komunikačních prostředků na dálku,
- doba, po kterou zůstává nabídka nebo cena v platnosti.

Dodavatel musí zajistit k informacím, které jej přesně identifikují, trvalý veřejný přístup. Nedodržení této povinnosti se považuje za nepředání informací podle § 53 odst. 7 ObčZ, což má pro spotřebitele za následek prodloužení doby, v níž může uplatnit právo odstoupit od smlouvy.

Dodavatel je povinen potvrdit, a to neprodleně, objednávku spotřebitele, využije-li spotřebitel k jejímu podání některý prostředek dálkové komunikace. To neplatí při uzavírání smlouvy výlučně výměnou elektronické pošty nebo obdobnou individuální komunikací. Objednávka a potvrzení jejího obdržení se považují za doručené, pokud se s nimi strany, jimž byly určeny, mohou seznámit.

V rozmezí od uzavření distanční smlouvy nejpozději však do poskytnutí plnění, musí být spotřebiteli písemně poskytnuty tyto taxativně vypočtené informace:

- obchodní jméno a identifikační číslo dodavatele, sídlo právnické osoby a bydliště v případě fyzické osoby,
- informace o podmínkách a postupech pro uplatnění práva odstoupit od smlouvy,
- informace o službách po prodeji a o zárukách,
- podmínky pro zrušení smlouvy, pokud není určena doba platnosti nebo platnost je delší než 1 rok.

Hlavním nástrojem poskytnutým spotřebiteli k ochraně jeho zájmů je v případech, kdy smlouva byla uzavřena při použití prostředků komunikace na dálku, právo odstoupit od smlouvy do 14 dnů od převzetí plnění bez uvedení důvodu a bez jakékoliv sankce. Tato lhůta pro odstoupení se prodlouží až na 3 měsíce, nesplnil-li dodavatel svoji informační povinnost vůči spotřebiteli. Jestliže však povinnost dodatečně splní a informace řádně předá v průběhu této tříměsíční lhůty, počíná od tohoto okamžiku běžet lhůta čtrnáctidenní.

Občanský zákoník ale neřešil, zda má dodavatel právo požadovat po spotřebiteli alespoň náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží. Ani nestanovil nejzazší termín, do kdy by měla být spotřebiteli vrácena uhrazená částka, což rozhodně nepřispělo k větší právní jistotě a lepšímu postavení spotřebitele. Z dikce ustanovení § 48 odst. 2 a § 457 ObčZ lze dovodit, že by tak mělo být učiněno co nejdříve, bez zbytečných průtahů. Teprve zákon č. 56/2006 Sb. s účinností od 8. března 2006, jímž byl mj. novelizován občanský zákoník, doplnil odst. 10 v § 53 ObčZ, který pro případ uplatnění práva spotřebitele na odstoupení od smlouvy, zakotvuje právo dodavatele na náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží a zároveň stanoví dodavateli povinnost vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky nejpozději do 30 dnů od odstoupení.

Právo spotřebitele ponechat si neobjednané plnění bez vyrozumění dodavatele zakotvuje § 53 odst. 9 ObčZ jako reakci na tzv. setrvačný prodej. Poskytuje-li dodavatel spotřebiteli nevyžádané plnění, není spotřebitel povinen jej vrátit ani jej o tom vyrozumět.

Zákonem jsou taxativně stanoveny smlouvy, od kterých spotřebitel nemá právo odstoupit, ledaže je to ve smlouvě výslovně ujednáno. Jedná se o ty smlouvy:

- na poskytování služeb, jestliže s jejich plněním bylo s jeho souhlasem započato před uplynutím lhůty 14 dnů od převzetí plnění,
- na dodávku zboží nebo služeb, jejichž cena závisí na výchylnkách finančního trhu nezávisle na vůli dodavatele,
- na dodávku zboží upraveného podle přání spotřebitele nebo pro jeho osobu, jakož i zboží, které podléhá rychlé zkáze, opotřebením nebo zastarání,
- na dodávku audio a video nahrávek a počítačových programů, porušil-li spotřebitel jejich originální obal,
- na dodávku novin, periodik a časopisů,
- spočívající ve hře nebo loterii.

Ustanovení § 53a ObčZ rozšiřuje dodavateli pro případ použití elektronických prostředků⁵⁴ jeho informační povinnost na informace o tom, zda je smlouva po svém

⁵⁴ Pojem „elektronické prostředky“ nedefinuje občanský zákoník, ale zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, ve znění pozdějších předpisů, v § 2 písm. c), jsou jimi „...zejména síť

uzavření dodavatelem archivována a zda je přístupná, informace o jednotlivých technických krocích vedoucích k uzavření smlouvy, informace o jazycích, v nichž lze smlouvu uzavřít, informace o možnosti zjištění a opravování chyb vzniklých při zadávání dat před podáním objednávky a informace o kodexech chování, které jsou pro něj závazné nebo které dobrovolně dodržuje, a jejich přístupnosti při použití elektronických prostředků, které musí být rovněž součástí návrhu vedle informací podle § 53 ObčZ. Před podáním objednávky musí být při použití elektronických prostředků spotřebiteli umožněno zkontrolovat a měnit vstupní údaje v ní obsažené, které do objednávky vložil. Tyto speciální požadavky však neplatí při jednání uskutečňovaném výlučně individuální komunikací. K zajištění větší právní jistoty musí být spotřebiteli smlouva a všeobecné obchodní podmínky poskytnuty v takové formě, která umožňuje archivaci a reprodukci.

Omezení použitelnosti ustanovení § 53 a 53a ObčZ stanoví § 54 ObčZ. Nevztahují se tedy na smlouvy:

- o finančních službách (zvláštní úprava v § 54a n.)
- uzavírané prostřednictvím prodejních automatů nebo automatizovaných obchodních provozoven,
- uzavírané provozovateli prostředků komunikace na dálku prostřednictvím veřejných telefonů,
- uzavírané na výstavbu či prodej nemovitosti nebo týkající se jiných práv k nemovitosti, s výjimkou nájmu,
- uzavírané na základě dražeb,
- na dodávku potravin, nápojů nebo jiného zboží běžné spotřeby dodávaného stálými doručovateli do domácnosti nebo sídla spotřebitele,
- o ubytování, dopravě, stravování nebo využití volného času, pokud dodavatel poskytuje tato plnění v určeném termínu nebo době.

Úprava distančních smluv se ve své původní podobě nevztahovala na smlouvy o finančních službách. To se změnilo zákonem č. 56/2006 Sb., kterým byly do hlavy páté vloženy ustanovení § 54a až 54d ObčZ. Nejdříve § 54a ObčZ vymezuje základní pojmy, tj. co se rozumí pro účely této hlavy finančními službami, smlouvami

elektronických komunikací, elektronická komunikační zařízení, koncová telekomunikační zařízení a elektronická pošta.“

o finančních službách, kdy jde o takovouto smlouvu uzavřenou na dálku. Obecně lze říci, že v případech, kdy jsou pro uzavření smlouvy o finančních službách (bankovní, platební, úvěrové, pojistné a další služby) použity prostředky komunikace na dálku, které vypočítává § 53 odst. 1 ObčZ a které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti stran smlouvy, se jedná o distanční smlouvy o finančních službách. O takovouto smlouvu půjde vždy, resp. se za ni považuje, je-li dodavatelem banka, pojišťovna, investiční společnost a další subjekty v zákoně uvedené. V následujících ustanoveních § 54b až 54d ObčZ je dodavateli stanovena celá řada povinností, jež musí splnit, jde-li o smlouvu o finančních službách uzavíranou na dálku. S ohledem na ochranu finančních zájmů spotřebitele jsou povinnosti dodavatele stanoveny velmi podrobně, týká se to především jeho informační povinnosti vůči spotřebiteli. Jedná se o specifickou oblast smluv a tomu odpovídá i úprava v zákoně. Z tohoto důvodu jsem se o nich zmínila pouze obecně a rozhodla jsem se na tomto místě svůj výklad o těchto smlouvách ukončit.

4.3 Smlouvy sjednané mimo provozovnu

V § 57 ObčZ je založen zvláštní režim pro smlouvy, které jsou uzavírány mimo provozovnu dodavatele. Toto ustanovení implementuje směrnici Rady č. 85/577/EHS, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory. Stalo se tak zákonem č. 367/2000 Sb.

Zahrnují se sem zejména podomní obchody, různé předváděcí akce, prodejní zájezdy a jiné. Na všech těchto místech může docházet k uzavírání spotřebitelských smluv. Dodavatel těží z momentu překvapení. Mnohdy je na spotřebitele vyvíjen nátlak směřující k uzavření smlouvy. Spotřebitel nemá především možnost porovnání jemu prezentované nabídky zboží či služeb s nabídkami jiných soutěžitelů. Jistě zde hraje nemalou roli i vděčnost, např. u prodejních zájezdů spojených s bohatým programem a pohoštěním. Navíc záměrně vyvolaný dojem jedinečnosti a neopakovatelnosti takové nabídky. To vše vedlo zákonodárce k přesvědčení, že je nutné zajistit spotřebiteli ochranu, a to tím způsobem, že mu umožňuje v případech takto uzavřených smluv ukončit jimi založený vztah odstoupením od smlouvy v zákonem určené době, která je mu poskytnuta „na rozmyšlenou“.

Uzavřel-li spotřebitel smlouvu mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání, může spotřebitel od smlouvy odstoupit do 14 dnů od jejího uzavření. Pro odstoupení zákon vyžaduje písemnou formu. Odstoupení od smlouvy je adresovaný jednostranný právní úkon oprávněné osoby (spotřebitele), jímž se smlouva podle § 48 odst. 2 ObčZ od počátku ruší. Tento právní úkon se stává perfektním ve chvíli, kdy dojde druhé smluvní straně (dodavateli). Z titulu bezdůvodného obohacení mohou poté obě smluvní strany žádat zpět vše, co si na základě zrušené smlouvy navzájem poskytly dle § 457 ObčZ.

Měla bych v této souvislosti připomenout, že do přijetí novely občanského zákoníku č. 56/2006 Sb. činila lhůta pro odstoupení pouze 7 dnů. Citovaným zákonem došlo ke sjednocení délky základních lhůt pro odstoupení u smluv sjednaných na dálku a smluv sjednaných mimo provozovnu. Dalším přínosem této novely je stanovení doby, do kdy musí dodavatel vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky, a to na 30 dnů od odstoupení od smlouvy.

Pokud nedošlo dosud ke splnění dodávky zboží či služeb dodavatelem, má spotřebitel právo od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodů a bez jakékoliv sankce do jednoho měsíce.

Sjedná-li si spotřebitel z vlastní iniciativy návštěvu dodavatele výslovně za účelem objednávky, činí tak na základě předchozího promyšleného rozhodnutí založeného na samostatně získaných informacích, proto mu zákon v této souvislosti nedává právo od smlouvy odstoupit. Podle článku 1 odst. 2 výše citované směrnice má spotřebitel i v těchto situacích právo od smlouvy odstoupit za podmínky, že v době sjednávání návštěvy nevěděl nebo důvodně nemohl vědět, že dodání zboží nebo poskytnutí služeb tvoří součást podnikatelské činnosti dodavatele.

Dodavatel má povinnost spotřebitele písemně upozornit na jeho právo odstoupit od smlouvy, musí tak učinit nejpozději při uzavření smlouvy. Písemné upozornění musí obsahovat i označení osoby, u níž je třeba toto právo uplatnit, včetně bydliště či sídla takové osoby. V důsledku porušení této povinnosti má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy v prodloužené lhůtě, tj. do jednoho roku od uzavření smlouvy.

Lhůty, jež zákon poskytuje spotřebiteli k uplatnění jeho práva odstoupit od takto uzavřené smlouvy, jsou lhůtami prekluzivními a také hmotněprávními, což znamená, že k jejich dodržení musí oznámení o odstoupení dojít dodavateli, případně jiné jím určené

osobě v poslední den lhůty. Ty se totiž neprodłużují o dobu dopravy jako lhůty procesní. Oproti tomu článek 5 odst. 1 předmětné směrnice stanovuje pravidlo, že postačí, je-li oznámení o odstoupení odesláno před uplynutím lhůty. Je tedy nutné vykládat tyto lhůty v souladu se směrnici.

Zákon vyjímá ze zvláštního režimu smluv sjednaných mimo provozovnu, tj. z možnosti odstoupit od takto uzavřené smlouvy, smlouvy:

- jejichž předmětem je výstavba, prodej, nájem nebo jiné právo k nemovitosti, s výjimkou smluv o jejich opravách a o dodávce zařízení do ní začleněných,
- na dodávku potravin nebo jiného zboží běžné spotřeby dodávaného stálými doručovateli do domácnosti spotřebitele nebo do jiného jím určeného místa,
- na dodávku zboží nebo služeb, které byly uzavřeny podle katalogu dodavatele, s nímž se spotřebitel měl možnost seznámit v nepřítomnosti dodavatele, za předpokladu, že mezi stranami má pokračovat spojení při plnění uzavřené nebo jiné smlouvy, a za předpokladu, že spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy nejméně do 7 dnů od převzetí zboží a je s tímto právem seznámen v katalogu nebo ve smlouvě,
- pojistné a o cenných papírech.

4.4 Smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek

Zvláštní ustanovení o ochraně spotřebitele při uzavírání smluv o užívání budovy nebo její části na časový úsek, hovoří se o tzv. „time-sharingu“, jsou zařazena na konci hlavy páté v §58 až 65 ObčZ. Byla jimi implementována směrnice EP a Rady č. 94/47/ES, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k dočasnému užívání nemovitostí, která však byla zrušena ke dni 23. února 2009 novou směrnicí EP a Rady č. 2008/122/ES, (blíže o ní v kapitole 3.1.6).

Institut „time-sharingu“, který do přijetí novely občanského zákoníku náš právní řád dosud neznal, přestože byl v praxi hojně využíván, představuje nový zvláštní způsob rekreace. Absence jeho výslovné úpravy byla řešena cestou nepojmenovaných smluv.⁵⁵

⁵⁵ Tím, že tato nová pouze částečná úprava akcentující ochranu spotřebitele byla zařazena do hlavy páté o spotřebitelských smlouvách a nikoli jako zvláštní smluvní typ do osmé části ObčZ, se omezila její

V podstatě se jedná o specifický druh nájemní smlouvy. Touto smlouvou o time-sharingu se zakládá právo, oprávnění umožňující jedné smluvní straně, resp. nabyvateli tohoto práva (spotřebiteli) užívat nemovitost (budovu nebo její část) na určitou, předem dohodnutou dobu (časový úsek) v kalendářním roce, tedy užívat dlouhodobě, opakovaně, v pravidelném intervalu a po určitou dobu a samozřejmě za úplatu. To samé užívací právo k té samé nemovitosti mohou mít a mají i jiné osoby, které toto právo ale vykonávají v jiném termínu během roku. Dochází tedy ke sdílení a střídání se v užívání té samé věci větším počtem uživatelů, a to v přesně stanoveném časovém rozvrhu, proto se v této souvislosti mluví o nemovitostech s „*právem děleného užívání*“⁵⁶.

Cílem této zvláštní úpravy je zajistit spotřebiteli dostatečné množství informací o podmínkách těchto zvláštních spotřebitelských smluv. Záleží pouze na spotřebiteli, zda si tento způsob rekreace zvolí, ale předtím, než tak učiní, potřebuje získat dostatek podkladů pro své rozhodnutí a čas na zvážení všech důsledků, které sebou tento dlouhodobý a tím i poměrně nákladný závazek nese. Proto ochrana spotřebitele při uzavírání těchto smluv se promítla právě do stanovení:

- povinných náležitostí smlouvy,
- rozsáhlé informační povinnosti poskytovatele a
- práva spotřebitele odstoupit od smlouvy.

Pro aplikaci ustanovení § 58 až 65 ObčZ je třeba, aby byly kumulativně splněny tyto podmínky:

- spotřebitelská smlouva,
- spotřebitel je pouze fyzická osoba nejednající v rámci své podnikatelské činnosti,
- poskytovatel je osoba jednající v rámci své podnikatelské činnosti,
- předmětem je užívání budovy nebo její části na jeden či více stanovených nebo stanovitelných časových úseků během roku a
- je uzavřena na dobu delší než tři roky,
- její úplatnost.

působnost jen na smluvní vztahy mezi spotřebiteli a dodavateli, proto potřeba obecné úpravy tohoto institutu v ČR stále trvá.

⁵⁶ HULVA, T. *Ochrana spotřebitele*. Praha : ASPI, 2005. s. 212. ISBN 80-7357-064-5.

Za prvé se tedy musí jednat o spotřebitelskou smlouvu dle § 52 odst. 1 ObčZ s tím rozdílem, že smluvními stranami této smlouvy jsou spotřebitel a poskytovatel místo dodavatele. Spotřebitelem však může být jen fyzická osoba, což vyplývá z dikce ustanovení § 58 odst. 1 písm. a) ObčZ. Poskytovatel je podle § 59 odst. 1 ObčZ definován jako osoba (fyzická či právnická), která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své podnikatelské činnosti (dodavatel) a která přenechává, „poskytuje“ právo uvedené ve smlouvě. To znamená, že pojem „poskytovatel“ je pouze zvláštní označení dodavatele u smluv o užívání budovy nebo její části na časový úsek. Poskytovatelem může být např. vlastník budovy nebo nájemce.

Dále musí být předmětem této spotřebitelské smlouvy časově omezené užívací právo k budově nebo její části, které je přenecháno spotřebiteli za úplatu. Jde o zvláštní druh nájemní smlouvy, neboť předmětem je užívací právo k věci, resp. k budově nebo její části. Budovou či její částí se rozumí jednak stavba určená pro bydlení (bytový dům, rodinný dům), jednak stavba pro ubytování (rekreační chata, apartmán, ale i hotel, penzion či jiné ubytovací zařízení).

Zároveň však musí být smlouva dojednaná na dobu delší než tři roky. Pakliže je sjednána na dobu kratší, nepodléhá tomuto zvláštnímu režimu, což rozhodně nepřispívá k ochraně spotřebitele. Proto nově přijatá směrnice⁵⁷, citovaná výše, zahrnuje i tuto oblast, která doposud stála mimo tento režim, právě rozšířením své působnosti. Celková doba trvání užívacího práva není zákonem omezena, není ani stanovena délka jednotlivých časových úseků pro konkrétní výkon tohoto práva.

Zákon klade jednak požadavky na formu, jednak na obsah smlouvy. Předně musí být smlouva vyhotovena v písemné formě a v českém jazyce. Nedostatek formy je dle § 40 odst. 1 ObčZ⁵⁸ sankcionován absolutní neplatností.

Podle § 65 ObčZ musí být smlouva vyhotovena rovněž v jazyce toho členského státu EU, ve kterém má spotřebitel trvalý pobyt nebo je jeho státním občanem. Poskytovatel má dále povinnost předat spotřebiteli úřední překlad smlouvy v jazyce členského státu EU, v němž se budova či její část nachází.

⁵⁷ Viz směrnice EP a Rady č. 2008/122/ES, čl. 2 odst. 1 písm. a) zní: „... smlouvou o dočasném užívání ubytovacího zařízení smlouva uzavřená na období delší než jeden rok, na základě které spotřebitel za úplatu získává právo užívat jedno nebo více ubytovacích zařízení s noclehem na více než jeden časový úsek.“

⁵⁸ Viz ObčZ § 40 odst. 1 zní: „Nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků, je neplatný.“

Pro tuto smlouvu jsou předepsány vedle náležitostí příslušného smluvního typu další obligatorní náležitosti. Pokud smlouva některou z nich neobsahuje, nezpůsobuje to neplatnost smlouvy, ale zakládá tato skutečnost spotřebiteli právo odstoupit od smlouvy za podmínek a ve lhůtách upravených v § 63 ObčZ. Vzhledem k neexistenci zvláštní úpravy účinků odstoupení se zde uplatní obecná úprava stanovená v § 48 odst. 2 ObčZ.⁵⁹

Obsahové náležitosti smlouvy jsou taxativně vypočteny v § 58 odst. 1 písm. a) až s) ObčZ. Nutno poznamenat, že tento podrobný výčet, soupis informací, který musí každá takováto smlouva obsahovat a který se ke spotřebiteli musí dostat v písemné podobě, dokonce i před uzavřením smlouvy, je výrazem ochrany spotřebitele a jeho práva na informace. Těmito náležitostmi jsou:

- jméno, příjmení, datum narození a bydliště spotřebitele,
- obchodní firmu, sídlo, předmět podnikání a identifikační číslo poskytovatele, který je právnickou osobou, a jméno a příjmení osoby oprávněné jednat jeho jménem,
- jméno a příjmení, popřípadě obchodní firmu, bydliště, předmět podnikání a identifikační číslo poskytovatele, který je fyzickou osobou,
- jméno a příjmení, bydliště nebo sídlo vlastníka budovy či její části,
- právní vztah poskytovatele k budově či její části,
- vymezení práva užívat budovu či její část na jeden či více stanovených nebo stanovitelných časových úseků během roku, které je předmětem smlouvy, a stanovení podmínek, za kterých lze toto právo uplatnit na území státu, v němž se budova nalézá, a prohlášení, že byly tyto podmínky respektovány,
- polohové určení, přesný popis a vybavenost budovy či její části, u budovy též evidenční nebo popisné číslo,
- informaci o stupni rozestavěnosti budovy či její části, včetně rozestavěnosti inženýrských sítí a termínu dokončení, uvedení čísla stavebního povolení a úplného názvu a adresy stavebního úřadu,

⁵⁹ Viz ObčZ, §48 odst. 2 zní: „Odstoupením od smlouvy se smlouva od počátku ruší, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak.“

informace o podmínkách vypořádání provedených plateb, pokud budova či její část nebude dokončena řádně a včas,

- vymezení základních služeb, které se s právem užívání poskytují (například osvětlení, voda, vytápění), a rozsah dalších služeb, včetně služeb spojených s právem užívat společné prostory a zařízení,
- vymezení rozsahu užívání společných prostor a zařízení,
- vymezení zásad, kterými se bude řídit správa, údržba a opravy budovy či její části,
- stanovení data, od kterého lze čerpat právo vyplývající ze smlouvy, dobu jeho trvání, přesné stanovení časových úseků nebo způsob jejich určení,
- cenu, kterou spotřebitel uhradí za právo užívat budovu či její část, odhad a způsob výpočtu variabilní částky splatné za kalendářní rok, jejíž součástí jsou zálohy na úhradu za užívání společných prostor a zařízení, na poskytování služeb, na správu objektu, na opravy a údržbu budovy, místní poplatky a příspěvky na tvorbu rezerv pro krytí neočekávaných rizik, jakož i další platby spojené s užíváním,
- způsob platby,
- podmínky pro zapojení do systému výměny užívacího práva organizovaného poskytovatelem nebo třetí stranou určenou poskytovatelem a o veškerých nákladech s tím spojených,
- poučení o právu na odstoupení od smlouvy, včetně stanovení náležitostí a formy oznámení o odstoupení, způsobu a místa doručení a označení osoby, které se toto oznámení doručuje, druh a výše plateb, jejichž úhradu může v takovém případě poskytovatel požadovat,
- podmínky převodu nebo přechodu práva vyplývajícího ze smlouvy na třetí osobu,
- datum uzavření smlouvy.

Již před uzavřením smlouvy má poskytovatel povinnost poskytnout písemně každé osobě na požádání úplné a pravdivé informace vyžadované zákonem u těchto smluv. Takto poskytnuté informace jsou pak nedílnou a tedy i závaznou součástí smlouvy. Změny poskytnutých informací mohou vyplývat jen z okolností, které nemohl poskytovatel ovlivnit. V případě jejich změn je pak poskytovatel povinen na ně

spotřebitele nejpozději deset dnů před uzavřením smlouvy písemně upozornit. I každá reklama, týká-li se time-sharingu, musí sdělovat spotřebiteli údaj o přístupu k nezbytným informacím k tomu se vztahujících.

V § 61 ObčZ se zakazuje poskytovateli požadovat jiné platby než ty, které byly dohodnuty ve smlouvě. Dále je zákaz rozšířen na jakékoli platby před uzavřením smlouvy a podobu, po kterou může spotřebitel odstoupit od smlouvy.

Je-li cena hrazena, třeba i jen zčásti, úvěrem, který poskytuje poskytovatel nebo třetí osoba (na základě smlouvy o poskytování úvěru mezi ní a poskytovatelem), a využije-li spotřebitel svého práva odstoupit od smlouvy, je povinností poskytovatele zrušit smlouvu o úvěru nebo její zrušení zajistit. S tímto zrušením nelze spojovat uplatnění jakýchkoliv sankcí ze strany poskytovatele nebo třetí osoby. Tím je spotřebitel chráněn jak ve vztahu k poskytovateli, tak i ve vztahu ke třetí osobě.

Zákon i v případě těchto smluv dává spotřebiteli možnost ukončit smluvní vztah uplatněním práva odstoupit od smlouvy. Podmínky jeho uplatnění stanoví v § 63 ObčZ. Spotřebitel tak může učinit ve lhůtě patnáct kalendářních dnů od uzavření smlouvy, a to bez uvedení důvodu, což výrazně posiluje jeho pozici. Jedině v tomto případě může poskytovatel po spotřebiteli požadovat náhradu, ale pouze náhradu prokazatelně vynaložených výdajů spojených s uzavřením a následným odstoupením od smlouvy. Jinak poskytovatel nemůže s uplatněním práva spotřebitele na odstoupení spojovat žádné finanční nároky. Neobsahuje-li smlouva náležitosti stanovené v § 58 odst. 1 ObčZ, prodlužuje se tato lhůta na tři měsíce počítané od stejného okamžiku. Pokud ale budou tyto náležitosti dodatečně doplněny, resp. chybějící informace poskytnuty, v průběhu těchto tří měsíců, má spotřebitel právo od smlouvy odstoupit s uvedením důvodu do patnácti kalendářních dnů od tohoto doplnění. Jestliže smlouva stanovené náležitosti postrádá a marně uplyne tříměsíční lhůta od podpisu smlouvy, spotřebitel může odstoupit s udáním důvodu do patnácti dnů, opět kalendářních, ode dne uplynutí tříměsíční lhůty, pokud už tak neučinil dříve. V případě rozestavěné budovy či její části, má spotřebitel právo odstoupit do tří měsíců od sjednaného termínu dokončení, pokud nebyl dodržen. Tyto zákonem stanovené lhůty jsou lhůtami hmotněprávními, přesto

směrnice⁶⁰ stanovuje vyvratitelnou domněnku, že lhůta pro odstoupení byla zachována, bylo-li oznámení o odstoupení odesláno v průběhu této lhůty.

Ustanovení § 64 ObčZ garantuje ochranu podle těchto ustanovení bez ohledu na to, kterým právem se smlouva řídí, v případech, nachází-li se budova na území ČR nebo má-li tu spotřebitel trvalý pobyt. Stejná ochrana náleží spotřebiteli i tehdy, když se budova nachází na území členského státu EU.

⁶⁰ Viz dříve směrnice EP a Rady č. 94/47/ES, čl. 5 odst. 2 zní: „...Má se za to, že lhůta byla dodržena, pokud oznámení, je-li provedeno písemnou formou, bylo odesláno před jejím uplynutím.“, dnes směrnice EP a Rady č. 2008/122/ES, čl. 7 zní: „...Lhůta se považuje za dodrženu, pokud je oznámení odesláno před uplynutím lhůty pro odstoupení od smlouvy.“.

5 Vývoj úpravy spotřebitelských smluv de lege ferenda

V předchozím textu jsem se podrobně zaměřila na pozitivněprávní úpravu spotřebitelských smluv v hlavě páté obecné části občanského zákoníku. Nyní zbývá nastínit budoucí možný vývoj této úpravy de lege ferenda. V současné době je to aktuální vzhledem k probíhající revizi spotřebitelského acquis na půdě EU a připravované rekodifikaci soukromého práva v ČR.

5.1 Návrh směrnice o právech spotřebitelů

Již v roce 2005 zahájila Evropská komise za podpory Rady EU revizi spotřebitelského acquis. Výsledkem její činnosti je návrh směrnice o právech spotřebitelů, který byl poprvé zveřejněn počátkem října roku 2008 [KOM (2008) 614 v konečném znění]. Můžeme mluvit o něm jako o „sdružené směrnici“, resp. o jejím návrhu, neboť tento návrh v sobě zahrnuje („sdružuje do jedné“) úpravu několika směrnic. Předmětem přezkumu se tedy staly tyto čtyři směrnice:

- směrnice č. 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory,
- směrnice Rady č. 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách,
- směrnice EP a Rady č. 97/7/ES ze dne 20. května 1997, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku,
- směrnice EP a Rady č. 1999/44/ES ze dne 25. května 1999, o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.

Cílem přezkumu stávající právní úpravy je především ji zjednodušit a zpřehlednit, ale také přizpůsobit ji novým poměrům a odstranit její nedostatky.

Základní přínos nově navrhované směrnice spočívá ve změně koncepce, tj. zavedení úplné harmonizace a opuštění principu minimální harmonizace. Jinak řečeno, to znamená, že členské státy nebudou mít možnost si ponechat či přijmout přísnější vnitrostátní pravidla v otázkách řešených směrnicí, čímž dojde ke sjednocení standardů ochrany spotřebitele v rámci celé EU. Ve všech členských státech EU bude mít spotřebitel k ochraně svých zájmů poskytnuta stejná, jednotná práva.

Návrh této nové směrnice upravuje postavení spotřebitele obecně pro všechny smlouvy o dodání zboží nebo poskytnutí služeb uzavírané v obchodech, mimo obchodní prostory, jakož i na dálku. Mimo to přináší i některé podstatné změny. Například zavádí „předsměrní informace“, jednotnou lhůtu na rozmyšlenou u všech smluv v délce čtrnácti dnů, černou a šedou listinu nepřiměřených smluvních podmínek.

Teď jen zbývá takto navrženou úpravu přijmout.

5.2 Otázky spojené s novým občanským zákoníkem

Dne 18. dubna roku 2001 schválila vláda České republiky svým usnesením⁶¹ věcný záměr nového občanského zákoníku a uložila ministru spravedlnosti zpracovat návrh tohoto kodexu. Legislativní proces od té doby stále probíhá. Vypracovaný paragrafovaný návrh občanského zákoníku prošel oficiálním připomínkovým řízením v průběhu roku 2008. V připomínkovém řízení byl dán prostor k vyjádření i široké veřejnosti prostřednictvím elektronické pošty. Po vypořádání připomínek předložilo ministerstvo spravedlnosti v lednu roku 2009 tento návrh opět vládě, která jej postoupila k projednání pracovním komisím Legislativní rady vlády. Z toho všeho vyplývá, že nový občanský zákoník má před sebou ještě kus cesty ke své platnosti a účinnosti.

Nicméně si na tomto místě pokládám otázku, kterou si jistě museli autoři budoucího soukromoprávního kodexu taktéž položit. Zda má být úprava spotřebitelských smluv součástí tohoto kodexu tak, jak ji zná současný občanský zákoník? Odpověď na ni není jednoznačná a ani být nemůže. Existují důvody, které se přiklánějí k té či oné variantě. Pro kladnou odpověď hovoří, že obecně smlouvy, jakožto jeden ze základních pilířů práva soukromého, patří do smluvního závazkového práva, jež bude upraveno v části čtvrté nového občanského zákoníku jako relativní práva majetková. Bezsporně má kodifikace přinést ucelený soubor právních norem, které komplexně upravují jednotlivé pozitivněprávní instituty, tedy i smlouvy. To je také jejím hlavním smyslem. Jde však o úpravu zvláštní, která dopadá jen na soukromoprávní vztahy, jejichž smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé dodavatel, takže soustředí svou pozornost pouze na určitou výseč právních vztahů. Navíc spotřebitelská legislativa EU se neustále vyvíjí a lze očekávat četné

⁶¹ Usnesení vlády České republiky č. 345 z roku 2001.[online] [cit. 12. 4. 2009]. Dostupné z <http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/9A9EE9AC86032767C12571B6006CFB12>

změny, což narušuje stabilitu kodexu jako jeden z jeho charakteristických znaků. Dva posledně uvedené důvody zase hovoří pro přenesení této problematiky do samostatného speciálního zákona. Přitom by se tato zvláštní zákonná úprava nevyklučovala s hlavním záměrem kodifikace. Pro příklad nemusím chodit daleko. Lze uvést současnou úpravu práv k výsledkům tvůrčí duševní činnosti, která je teorií z hlediska systematiky řazena do občanského práva hmotného⁶² a přesto podle § 1 odst. 3 je a nadále bude svěřena zvláštním zákonům, např. AZ, právě s ohledem na specifika a dynamický rozvoj práv duševního vlastnictví.

V úvahu pak přicházejí dva možné přístupy, které se jeví jako přijatelné a pravděpodobné. Prvý z nich se přiklání k vytvoření jednoho zákona, jenž by v sobě sloučil soukromoprávní a veřejnoprávní úpravu, jak je tomu například ve Francii. V současné době dochází častěji k prolínání soukromoprávních prvků s veřejnoprávními a není to nic neobvyklého, znovu mohu poukázat na úpravu práv duševního vlastnictví.⁶³ O druhém přístupu lze uvést jen tolik, že by nový občanský zákoník pojednal obecně o určitých institutech, dotýkajících se ochrany spotřebitele, jako jsou ochrana slabší smluvní strany, adhezní smlouvy a jiné, a podrobnější úpravu spotřebitelského práva, u které se očekávají časté změny a doplňky s ohledem na postupné prohlubování této problematiky, by svěřil zvláštnímu zákonu, příp. zákonům (pokud by zákonodárce setrval na stávající roztržitosti právní úpravy ochrany spotřebitele). V obou případech můžeme tento právní předpis označit jako „spotřebitelský kodex“, s tím rozdílem, že u první varianty zahrnuje i veřejnoprávní aspekty ochrany spotřebitele.

Zbývá dodat, že se český zákonodárce spíše přiklání k úpravě soukromoprávní ochrany spotřebitele ve zvláštním zákoně. Nasvědčuje tomu ustanovení § 2743 návrhu nového občanského zákoníku, kde se praví: „*Ustanoveními tohoto zákona (rozumí se jím občanský zákoník) nejsou dotčena ustanovení zvláštních právních předpisů o ochraně spotřebitele.*“⁶⁴. Konečné posouzení a rozhodnutí o tom, kam zařadí úpravu spotřebitelských smluv, však je na českém zákonodárci.

⁶² KNAPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I. svazek*. 4. vydání. Praha : ASPI, 2005. s. 57 – 59.

⁶³ Viz např. zákon č. 207/2001 Sb., o ochraně průmyslových vzorů, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje vedle samotné hmotněprávní materie i řízení o přihlášce, jež se mj. řídí SŘ.

⁶⁴ Ministerstvo spravedlnosti - návrh občanského zákoníku [online] [cit. 12. 4. 2009]. Dostupné z <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>

Seznam zkratek

AZ	Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů
EP	Evropský parlament
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
Listina	Usnesení předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod vyhlášené pod č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákon č. 162/1998 Sb.
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
OZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
SŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury

Odborné publikace

HULVA, T. *Ochrana spotřebitele*. Praha : ASPI, 2005. 452 s. ISBN 80-7357-064-5.

KNAPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné I. svazek*. 4. vydání. Praha : ASPI, 2005. 524 s. ISBN 80-7357-127-7.

KNAPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné II. svazek*. 4. vydání. Praha : ASPI, 2006. 612 s. ISBN 80-7357-131-5.

PLÍVA, S.: *Obchodní závazkové vztahy*. Praha : ASPI, 2006. 336 s. ISBN 80-7357-202-8.

SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha : C. H. Beck, 2008. 149 s. ISBN 978-80-7400-037-9.

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKVÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. 1221 s. ISBN 978-80-7400-004-1.

ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., KRATOCHVÍL, M. *Právní ochrana spotřebitele v České republice. Texty s úvodním komentářem*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1999. 620 s. ISBN 80-7179-097-0.

TICHÝ, L. a kol. *Dokumenty ke studiu evropského práva*. 3. vydání. Praha : Linde, 2006. 912 s. ISBN 80-7201-573-7.

TICHÝ, L., ARNOLD, R., SVOBODA, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R. *Evropské právo*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006, 928 s. ISBN 80-7179-430-9.

TICHÝ, L. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. skripta pro potřeby výběrového předmětu: Soukromoprávní ochrana spotřebitele (v akademickém roce 2004/2005, LS).

TOMANČÁKOVÁ, B. *Ochrana spotřebitele v praxi se vzory a příklady*. Praha : Linde, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7201-695-2.

Časopisecké články

LAVICKÝ, P. Spotřebitelské smlouvy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001, č. 2, s. 200-208.

PIPKOVÁ, H. Ochrana spotřebitele ve vztahu ke komunitárnímu právu. *Právní rádce*. 2005, č. 8. Dostupné z < http://pravnicaradce.ihned.cz/2-16736570-F00000_d-40>

PIPKOVÁ, H. Základní práva spotřebitele. *Právní rádce*. 2001, č. 7.

TOMÁŠEK, M. Princip minimální harmonizace při transpozici směrnic v oblasti ochrany spotřebitele. *Právní fórum*. 2001, č. 1, s. 14-19.

VALLOVÁ, M.: Směrnice na ochranu spotřebitele. *Právní rádce*. 2007, č. 8.

VESELÝ, J. Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí 1. část, *Právní rozhledy*. 2003, č. 5. s. 217-220.

ZOULÍK, F. Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. *Právní rozhledy*. 2002, roč. 10, č. 3, s. 109-154.

Evropská komise navrhla novou společnou právní úpravu pro oblast ochrany spotřebitelů, *Právní zpravodaj*. 2008, č. 11.

Internetové odkazy

www.justice.cz

www.mpo.cz

www.pravniradce.cz

www.psp.cz

Consumer contracts

Resumé

Das Recht des Verbraucherschutzes ist ein relativ junger Rechtsbereich, der sich jedoch dynamisch entwickelt. Es greift sowohl ins Privatrecht, als auch ins öffentliche Recht ein.

Der Gegenstand dieser Diplomarbeit ist nicht ganzer Bereich des Verbraucherschutzes, sondern nur ein bestimmter Teil dieses Bereiches und zwar Verbraucherverträge. Die Verbraucherverträge bilden die Grundlage des privatrechtlichen Verbraucherschutzes. Ihre rechtliche Gestaltung kam in unsere Rechtsordnung mit der Novelle des Bürgerlichen Gesetzbuches (Gesetz Nr. 367/2000 Slg.) und seit dieser Zeit bilden sie einen festen Bestandteil seines fünften Kopfes des allgemeinen Teiles. Heutzutage handelt es sich um § 51a bis 65.

Das Gesetz definiert die Verbraucherverträge wie Kaufverträge, Werkverträge, eventuell andere Verträge, wenn die Vertragsparteien auf einer Seite von dem Verbraucher und auf der anderen Seite von dem Unternehmer gebildet sind. Mit dem Verbraucher versteht man die Person, die bei dem Vertragsabschluss nicht im Rahmen ihrer Unternehmertätigkeit handelt. Der Unternehmer handelt beim Vertragsabschluss im Rahmen seiner Unternehmertätigkeit. Das Ziel der rechtlichen Gestaltung ist die Sicherstellung des erhöhten Verbraucherschutzes wie der schwächeren Vertragspartei durch die Mittel des Privatrechtes, insbesondere handelt es sich um Informationspflicht des Unternehmers vor dem Vertragsabschluss, das Recht des Verbrauchers auf den Rücktritt vom Vertrag ohne Angabe der Gründe, das Verbot der unangemessenen, missbräuchlichen Vereinbarungen in den Verträgen, die gerade vom Unternehmer im Voraus einseitig formuliert werden.

Am Anfang meiner Diplomarbeit habe ich die Grundrechtsbegriffe abgegrenzt, wie z.B. Verbraucherverträge, ein Verbraucher und ein Unternehmer. Ich habe die Grundprinzipie des Privatrechtes im Bezug zum Verbraucherschutz angeführt. Die folgenden Kapitel habe ich der Verbraucherschutzentwicklung nicht nur in der Tschechischen Republik, sondern auch in der Europäischen Union gewidmet. Auf diese Kapitel knüpft die Erläuterung über die Quellen des Verbraucherrechtes, wieder in der Tschechischen Republik und auch in der Europäischen Union. Ich habe mich

ausführlich auf gültige tschechische rechtliche Gestaltung der Verbraucherverträge im fünften Kopf des ersten Teiles des Bürgerlichen Gesetzbuches Nr. 40/1964 Slg., in der Fassung folgender Vorschriften konzentriert, vor allem meine ich „Distanzverträge“, „Verträge geschlossen außerhalb von Geschäftsräumen“ und „Verträge über Nutzung des Gebäudes oder ihres Teiles für einen Zeitabschnitt“. Zum Schluss möchte ich auf mögliche zukünftige Entwicklung dieser rechtlichen Gestaltung nicht nur in der Tschechischen Republik, sondern auch in der Europäischen Union hinweisen.

Klíčová slova / Key words

Spotřebitel	Consumer
Spotřebitelské smlouvy	Consumer contracts